

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Derya DİKTAŞ

ISPARTA YÖRESİNDE HALK TAKVİMİ VE TAKVİMSEL UYGULAMALAR

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Derya DİKTAŞ

ISPARTA YÖRESİNDE HALK TAKVİMİ VE TAKVİMSEL UYGULAMALAR

Danışman

Prof.Dr. Zekeriya KARADAVUT

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Derya DİKTAŞ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ünsal YILMAZ YEŞİLDAL (İmza)

Tez Başlığı: Isparta Yöresinde Halk Takvimi ve Takvimsel Uygulamalar

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi: 13/09/2019

Mezuniyet Tarihi: 07/11/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İsparta Yöresinde Halk Takvimi ve Takvimsel Uygulamalar”adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Adı SOYADI

Derya DİKTAŞ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Derya DİKTAŞ
Öğrenci Numarası	20155242001
Enstitü Ana Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Programı	Türk Dili Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Tez Başlığı	ISPARTA YÖRESİNDE HALK TAKVİMİ VE TAKVİMSEL UYGULAMALAR
Turnitin Ödev Numarası	1188430367

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 93 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 08/10/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 9

alıntılar dahil % 9 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşım, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

08/10/2019

(imzası)
Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ISPARTA HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1.Isparta Kelimesinin Etimolojisi	3
1.2.Coğrafi Durum	3
1.2.1 Coğrafi Konumu	3
1.2.2 İklimi	4
1.2.3 Bitki Örtüsü	4
1.3. Isparta'nın Tarihçesi	5
1.4. Seyahatnamelerde Isparta	5
1.4.1. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Isparta	6
1.4.2. İbn Battûda Seyahatnâmesi'nde Isparta	6
1.4.3. William John Hamilton'un "Küçük Asya" Adlı Seyahatnâmesi'nde Isparta	6

İKİNCİ BÖLÜM

TAKVİM VE TAKVİM ÇEŞİTLERİ

2.1 Takvim Nedir?	9
2.1.1. Eski Türk Takvimi	10
2.1.2. Güneş Takvimleri	10
2.1.3. Ay Takvimleri	12
2.1.4. Ay- Güneş Takvimleri	12
2.1.5. Yıldız ve Gezegen Takvimleri	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK TAKVİMİ VE ISPARTA HALK TAKVİMİ

3.1. Halk Takvimi	14
3.2. Isparta'da Halk Takvimi	15
3.2.1. Isparta'da Yıl Bölünüşü	15

3.2.1.1. Güz.....	15
3.2.1.1.1. Eylül.....	16
3.2.1.1.2. Ekim.....	16
3.2.1.1.2.1. Keklik Avı.....	16
3.2.1.1.2.2. Bağ Bozumu.....	16
3.2.1.1.3. Kasım.....	17
3.2.1.1.3.1. Koç Katımı.....	17
3.2.1.1.3.2. Göveri Zamanı.....	18
3.2.1.2. Kış.....	18
3.2.1.2.1. Zemheri.....	21
3.2.1.2.1.1. Tavşan Avı Zamanı.....	21
3.2.1.2.1.2. Kar Karması Zamanı.....	21
3.2.1.2.1.3. Çakal Helvası Zamanı.....	22
3.2.1.2.1.4. Herpene.....	23
3.2.1.2.2. Hamsin.....	23
3.2.1.2.2.1. Soğuk Hamsin Gecelerine Eşlik Eden Oyunlar.....	25
3.2.1.2.2.1.1. Baca Baca Kaç Baca.....	25
3.2.1.2.2.1.2. Yüzük Oyunu.....	26
3.2.1.2.2.2. Güdük Ay (Cücük Ay).....	26
3.2.1.2.3. Sayılılar.....	26
3.2.1.2.4. Cemreler.....	27
3.2.1.2.5. Gök Karga Kışı.....	28
3.2.1.2.6. Leylek Kışı.....	28
3.2.1.2.7. Kocakarı Kışı.....	29
3.2.1.2.8. April Beşi.....	29
3.2.1.3. Bahar.....	30
3.2.1.3.1. Yumurta İsteme Şakası.....	30
3.2.1.3.2. Haşhaş Çapası.....	30
3.2.1.3.2. Hıdırellez.....	31
3.2.1.3.3. Çiçek Fırtınası.....	40
3.2.1.3.4. İncebahar.....	40
3.2.1.3.5. Kiraz Bayramı.....	40
3.2.1.3.6. Gülcülük.....	41
3.2.1.3.7. Ayın Yenisi (Ayın Çatırı).....	42
3.2.1.4. Yaz.....	42
3.2.1.4.1. Halı Dokumada “Yapağı” Zamanı.....	43

3.2.1.4.2. Bunar Pazarı.....	43
3.2.1.4.3. Tekke Gezmesi / Tekke Çıkması.....	44
3.2.1.4.4. Çınar Eğlencesi.....	44
3.2.1.4.5. Gün Dönümü	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ISPARTA HALK TAKVİMİNDE DİĞER TAKVİMSEL UYGULAMALAR

4.1. Isparta’da Kış Hazırlıkları	48
4.1.1. İmece Usulü “Odun Yıkma”	48
4.1.2. İmece Usulü “Yufka Yapımı”	48
4.1.3. Top Tarhana Yapımı	49
4.1.4. İmece Usulü “Salça Yapımı”	49
4.1.5. Buğday Çektirme Zamanı	50
4.2. Yörüklerde Göç Zamanı	50
4.3. Halk Takviminin Yöre Düğünlerine Etkisi.....	51
4.4. Arife Günlerinin Vazgeçilmezi Pişi.....	52
4.5. Bayramların Vazgeçilmezi Nokul	53
4.6. Günlerin ve Ayların Farklı Adlandırılışı.....	53
4.7. Isparta’da Yerel Rüzgâr Adlandırmaları.....	54
4.7.1. Dalaz Rüzgârı	54
4.7.2. Hom Hom Rüzgârı.....	54
4.7.3. Aksakarca Rüzgârı	54
4.7.4. Donuzçömelten Rüzgârı / Tepe Yeli.....	55
4.7.5. Doğu Rüzgârı	55
4.8. Eğirdir’de Balıkçılık	55
4.9. Isparta İkliminde Tercih Edilen Ev Tipi	55
4.10. Bitkilerdeki Değişikliğin Takvime Yansıması	56
4.11. Isparta Yöresinde Yaşanan Doğa Olaylarının Yerel Takvime Yansıması	57
4.12. Isparta Halk Takviminde Atasözleri ve Efsaneler	58
4.12.1. Atasözleri	58
4.12.2. Efsaneler	58
4.12.2.1. Ayazmana Efsanesi	58
4.12.2.2. Kabune Pilavı Efsanesi	59

SONUÇ	60
KAYNAK ŞAHIS LİSTESİ	61
KAYNAKÇA	67
EKLER	69
ÖZGEÇMİŞ	80

ÖZET

Takvim; zamanın gün, hafta, ay ve yıl olarak düzenlemesidir. Birçok toplum kendi yöntemlerine ve uğraşlarına göre takvim geliştirmiştir. Dünyada en çok miladi ve hicri takvim kullanılır. Miladi takvimde İsa'nın doğumu başlangıç olarak kabul edilirken hicri takvimde Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçü başlangıç kabul edilir. Aynı zamanda miladi takvim Güneş'e, hicri takvim Ay'a göre oluşturulmuştur.

Halk takviminde ise durum farklıdır. Bu takvimin oluşumunda yörenin iklim koşulları, ekonomik faaliyetleri ve bunlara dayalı olarak uzun ve sabit tecrübeleri önemlidir. Bu tezde amaçlanan “Isparta Halk Takvimi”ni oluşumu ve işleyişi yönüyle incelemektir. Isparta halk takviminin oluşum sebeplerini, sonuçlarını en iyi şekilde öğrenmek ve en doğru şekilde sunmak için bu çalışmada derleme yöntemine başvurulmuştur.

Araştırmalar sonucunda elde edilen bilgiler “Isparta Yöresinde Halk Takvimi ve Takvimsel Uygulamalar” başlığı altında sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Takvim, Halk Takvimi, İklim, Ekonomik Faaliyetler.

SUMMARY

FOLK CLEANDER AND PRACTICES WITH REGARD TO CLEANDER IN ISPARTA

Calendar is an arrangement of time as dates, weeks, and years. A good many communities have developed their own calendars according to their techniques and interests over the years. Around the World, The Gregorian Calendar and the Islamic Calendar have been used most. While the birth of Christ is accepted as a starting date in Gregorian calendar, the hegira of Mohammed from Mecca to Medina is accepted in Islamic calendar. Also, Islamic Calendar is prepared according to the movements of the moon, while the Gregorian calendar is based on the movements of the sun.

This is different in Local calendar, however. In the designation of local calendar, the climatic and economic conditions of the region and depending on these factors the broad experience of the local people are very crucial. It is aimed in this dissertation to analyse the creation of Isparta's Local Calendar and its process. To see the reasons and the results of Isparta's local calendar's creation clearly and present them properly, the compilation method is used in this study.

The information which is gathered as a result of this study is stated under the title of "Local Calendar in Isparta Region and Calendric Application".

Keywords: Calendar, Local Calendar, Climate, Economic Activity

ÖNSÖZ

Zamanın belli ölçütlerle düzenlemesinde takvim gerçeği önümüze çıkar. Takvim ölçütlere göre değişiklik gösterir. Ele alınan halk takvimlerinde ölçüt; insanların yaşayış biçimleri ve en önemlisi geçim kaynağı olarak gördükleri uğraşlardır.

Bu çalışmada 2016-2019 yılları arasında yapılan araştırmalar sonucunda oluşturulan Isparta şehrinin ve şehre bağlı köylerin yerel takvimi ve bu takvime bağlı uygulamalar üzerinde durulmuştur. Bilhassa tarım ve hayvancılığın yönlendirmesiyle oluşan bu zamanlamalar ve çizelgeler, yerel takvime örnek oluşturması yönüyle önemlidir.

Çalışma esnasında uygulanan yöntem “Derleme”dir. Kaynak kişilerle yapılan konuşmalar kayıt altına alınmıştır. Derleme sonucunda elde edilen kayıtlar titizlikle kaleme alınıp fişlenmiştir. Bazı kaynak kişi açıklamaları doğrudan verilirken bazıları dolaylı anlatım şeklinde açıklanmıştır.

“Isparta Yöresinde Halk Takvimi ve Takvimsel Uygulamalar” adlı bu çalışma konusu itibariyle yapılan nadir çalışmalardan biridir. Bu çalışmayı yapmama vesile olan ve çalışma sürecinde engin bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT’a teşekkürü bir borç bilirim. Saha çalışmasında beni yalnız bırakmayan ve edindiğim bilgilerde en az benim kadar heyecanlanan eşim Metin DİKTAŞ’a da minnetimi belirtmek isterim. Ayrıca hoşgörü ve misafirperverlikle hiç bıkmadan tüm sorularımı cevaplamaya çalışan, emeklerini asla yadsıyamayacağım yöre halkına gönül borcumu belirtip sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Doğayı, doğanın meydana getirdiği olayları anlamlandırmak, kâinatın yaratılışından bu yana insanoğlunun en başta gelen uğraşlarından biri olmuştur.

Baktığımız zaman insanoğlu, evrenin oluşumundan bu yana hep doğayla başbaşa kalmıştır. Tam yaşamını ideal bir düzene getirdiği zaman büyük bir doğal afetle karşılaşan insan; doğadan, onun gücünden etkilenir ve yaşamını ona göre şekillendirir. Misal yerleşik hayata geçtikten sonra toprakta ürün yetiştirmeye başlayan insanoğlu; güneşin, sıcaklığın, mahsulüne zarar verdiğini görünce birçok sulama sistemini kurmuştur. Ya da hayatta kalabilmek için yemeğe, yemek için de ava başvuran insanoğlu avcılığın ve buna müteakiben yabani hayvanların tüm gizemini çözer. Hayvanların en zayıf anını, saklandığı yeri deneme yanılma yöntemiyle öğrenen insan iyi bir avcı olup mahsulünü korumuştur. Fakat hala savunmasız kaldığı doğa olayları yok değildir, doğanın gücü karşısında çaresiz kaldığı anlar olur. Sözgelimi baharda ağaçların çiçek açmasına sevinen çiftçi ansızın gelen doluya hâlihazırda bir çözüm bulamamıştır. İşte bu sebeple doğada var olmaya çalışan insan, bu yoldaki her işini belli bir plan ve düzen içerisinde yapar. Bu plan ve düzenleme daha çok zamana dayalı ilerler. Zamanın tanzimi ise “takvim”i meydana getirir. Takvim, insanların hayatını kolaylaştırır. Örneğin yukarıda bahsedilen sıcak günlerin gelişine ya da tam tersi soğuk günlerin gelişine göre insanlar işlerini hızlandırır. İşte bu noktada takvimden faydalanılır. Ölçütüne göre çeşitli takvimlerden bahsedilebilir. Fakat bizim bu çalışmamızda ele alacağımız takvim “Halk takvimi”dir. Yani yöre insanlarının kendi tercihlerine göre veya bulundukları coğrafyanın el verdiği doğrultuda uğraştığı tarım ve hayvancılığa dayalı olan takvimdir.

Ele alacağımız şehir Isparta’dır. Isparta yöresinin halk takvimi ve takvimsel uygulamalarını inceleyeceğiz. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde daha çok Isparta hakkında genel bilgilere yer verilir. Sonrasında “takvim” kelimesi üzerine açıklama yapılır.

İkinci bölümde ise “Isparta Halk Takvimi”ne geçiş yapılır. Isparta halk takvimi toplamda güz, kış, bahar ve yaz olmak üzere dört bölümden oluşur. Dört bölüm alt başlıklarıyla teker teker açıklanır. Kimi açıklamalarda birebir kaynak kişi anlatımlarına yer verilir. Son kısım olan üçüncü bölümde takvimsel uygulamalara ve takvime dayalı kimi iklim hadiselerine bağlı olayların farklı adlandırmalarına yer verilmiştir.

Bu çalışmada derleme yöntemi uygulanmıştır. Kaynak kişi olarak özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan kimseler, tercih edilmiştir. Saha çalışmasında en çok ziyaret edilen

ilçeler: Keçiborlu, Senirkent, Yalvaç- Yalvaç'a bağlı köyler ve Eğirdir olmuştur. Keçiborlu, Senirkent ve Yalvaç'ta daha çok tarım üzerine derleme yapılırken Eğirdir'de balıkçılıkla ilgili bilgilere ulaşılmıştır.

Araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilerle Isparta'nın yerel takvim taslağı oluşturulmuştur. Aynı alana yönelik araştırmalara bu tezin ışık olması amaçlarımızdan bir tanesidir. Diğer bir amacımız da Isparta yerel takviminde unutulmaya yüz tutmuş kimi adlandırmaları ve hadiseleri tekrar gün yüzüne çıkartıp geçmişi, yaşanan çağı ve hatta geleceği ortak bir zaman diliminde buluşturma arzusu olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSPARTA HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1 Isparta Kelimesinin Etimolojisi

Güller diyarı Isparta'nın MÖ 3. ve 4. yüzyıllarda var olduğunu, tarih kitapları yazmaktadır. Özellikle “Isparta” adının nereden geldiği hakkında birçok düşünce vardır:

1. MÖ 4000 yıllarında Mora Yarımadasında, İsparta ve Atinalılar yaşamışlardı. İspartalılar açılan bir savaşta Büyük İskender'e yenildiler. Bu yenilgiden sonra yurtlarını terk ederek İSPARTA şehrinin şimdiki bulunduğu yere gelip yerleştiler. Önceki memleketlerinin Isparta adını da bu şehre verdiler. Şehrin adı böylece Isparta olarak kaldı (Koç, ty.:3).

2. İsparta şehrinin önceki adı Baris'tir. İranlılarla Polonez Savaş'larında çarpışan Yunanlıların içinde bulunan Mora Yarımadası İspartalıları, memleketlerine dönmeyip Baris'e yerleştiler. “is” eki takılarak Isparta oldu; sonraları bu isim halk dilinde Isparta haline geldi (Koç, ty.:3).

3. Yunan dilinde “İsporada” dağınık anlamına gelir. Gerçekten de şehir ilk kurulduğu yıllarda çok dağınıktı. “Dağınık Şehir” anlamındaki İsporada kelimesi halk dilinde sonradan Isparta olmuştur (Koç, ty.:4).

4. Şehrin adı “Barida”dır. Bu ismin Eti veya Lidya dilinden gelmesi muhtemeldir. Sonradan bir zarf edatı eklenerek “İs-Barida” olmuş, halk buna Isparta demiştir (Koç, ty.:4).

Bu başlık altında birkaç maddenin varlığından da anlaşılacağı üzere şehre “Isparta” adının niçin verildiği kesin olarak belli değildir. Belli olan tek şey şehrin kuruluş tarihinin çok eskilere dayandığıdır.

1.2 Coğrafi Durum

1.2.1 Coğrafi Konumu

Isparta şehri ülkemizin Güneybatısında yer alır. Göller Bölgesi diye anılan coğrafyada 37 derece 20 dakika 38 saniye kuzey enlemi; 30 derece 31 saniye doğu boylamında yer alır.

Isparta'nın doğusunda yüksekliği 2535m'yi bulan Toros Dağları ve Davraz Dağı; batısında Kum Sırtları; güneyinde Sidre, Hisar, Karatepe; kuzeyinde Isparta Ovası bulunur. Şehrin yüksekliğinin 2800 metreyi bulan Gelincik Dağına kadar uzandığı görülür.

Isparta şehri bilindiği üzere Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Fakat iklimi bu bölgenin özellikleriyle pek benzerk göstermez. Çünkü deniz seviyesinde bulunan Antalya, Mersin, İskenderun gibi illerden farklı olarak denizden yüksekliği 1,040 m'yi bulmaktadır. Böyle bir durumda iklim farklı olması çok normaldir.

1.2.2 İklimi

Isparta'nın normal sıcaklığı 12.2 derecedir. En düşük yıllık sıcaklık 1933 yılında 10.9 derece iken en yüksek yıllık sıcaklık ise 1930 yılında 13.0 derece olarak gerçekleşmiştir. Bazı yıllar aylık sıcaklık ortalaması eksilere düşmektedir. Özellikle aralık, ocak ve şubat aylarında sıcaklık eksilere düşmektedir. Sıcaklığın en yüksek olduğu aylar ise temmuz ve ağustos aylarıdır. Bu aylardaki ortalama sıcaklık 30 derece civarındadır. Isparta'da ortalama her yıl 112 yaz günü vardır. Yaz günleri, nisan ayında başlar; ekim ayında sona erer. Her yıl ortalama 74 gün don olayı yaşanır. Kasım ayında başlayan don olayı Nisan ayında sona erer (Kaygılı, 2001:37).

1.2.3 Bitki Örtüsü

Akdeniz Bölgesi'nde bulunan Isparta şehrinin iklimi bölge şehirlere nazaran farklıdır, demiştik. Bu sebeple Isparta şehrinin bitki örtüsü de bölgenin diğer şehirlerinden farklıdır. Örneğin portakal, mandalina, limon, zeytin, muz gibi Akdeniz bitkilerinin hiçbiri Isparta'da yetiştirilemez. Isparta halkı özellikle gül ve hemen arkasından tahıl ürünleri, elma yetiştiriciliğinde baş sırayı alır.

Dağlar çoğu kez, 2200-2500 m yükseklikte ve ormanlıktır. Bu ormanlarda katran, ardıç, çam ağaçları vardır. Ormanlar bakımsız ve tahrip edilmiş, çalılığa dönmüştür. Isparta topraklarının %5'i ormanlarla kaplıdır. Davraz Dağı'nın Eğirdir sivrisinin etekleri, Barla Senirkent arası, Ş.Karaağacın güneyinde bulunan Kızıl Dağ'da sedir, katran ağaçları vardır. Hoyran gölünün kuzeyi, Kötürnek köyü ormanları, Afşar koruluğunda palamuta rastlanır. Orman bakımından en zengin yer Sütçüler ve Eğirdir'dir (Koç, ty.:27).

TARLA- BAĞ- BAHÇE BİTKİLERİ

Tarla Bitkileri: Buğday, arpa, çavdar, nohut, yulaf, mısır.

Baklagiller: Fasulye, börülce, mercimek.

Yumrusal Bitkiler: Patates, turp, yer elması, şalgam.

Lif Bitkileri: Keten, kendir, pamuk, kenevir.

Yağ Bitkileri: Haşhaş, ayçiçeği, susam.

Tıbbi ve Keyif Verici Bitkiler: Tütün, haşhaş.

Yem Bitkileri: Yonca, fiğ, burçak, pancar.

Bağ Bitkileri: Üzüm.

Meyveler: Elma, erik, kiraz, şeftali, kayısı, kıızılcık, armut, muşmula, ceviz, ayva, dut, fındık, kestane, vişne...

Sebzeler: Patlıcan, biber, domates, lahana, soğan, sarımsak, bamya, fasulye, ıspanak (Koç, ty.: 27).

1.3. Isparta'nın Tarihçesi

Isparta tarihi, tarih öncelerine kadar uzanır. Bunu yapılan arkeolojik kazılardan öğreniyoruz. Arkeolojik kazılarda elde edilen bulgular Isparta tarihi hakkında bilgi veriyor.

1944 senesinde TTK'nin Gümüşgün, Keçiborlu, Gölbaşı, Senirce ve Bozanönü gibi köyleri etrafında yaptırdığı kazılarda 300 senelerinde yaşayan insanların tarihi kalıntılarına rastlanmıştır. Yapılan kazılarda çanak, çömlek, idol, çekiç, balta, çakmaktaşı, bıçak ve benzer nesneler bulunmuştur.

Yine de ilk çağlarda Isparta tarihini noksansız incelemek güç bir çalışmadır.

1071 senesinde Bizans ordusu Malazgirt Savaşında mağlup olmuştur. Bu mağlubiyet sonucunda Isparta'da birçok Anadolu toprağı gibi Büyük Selçuklu Devleti'ne geçmiştir.

Selçuklu Devleti'nde hakimiyet kaybı baş gösterince Moğollar bu durumu fırsat bilip Anadolu'yu ele geçirdi. Vaziyet böyle olunca Dündar Bey, Isparta'da beylik kurdu. Kurduğu beyliğe babasına itafen Hamitoğulları Beyliği adını verdi.

Dündar Bey'in oğlu, İshak Bey'den sonra Beyliğin başına Kemalettin Hüseyin Bey'e geçti. Kemalettin Hüseyin Bey de altın karşılığında Seydişehir, Beyşehir, Akşehir, Yalvaç, Şarkikarağaç şehirlerini Osmanlı Devleti'ne sattı.

Satılan yerler arasında Isparta şehrinin de olduğunu yazan tarihi belgeler mevcuttur. Bu olaylar neticesinde Isparta Osmanlı Devleti'nin eline geçmiş oldu.

1.4. Seyahatnamelerde Isparta

Seyahatname, iki kelimenin yanyana gelmesiyle oluşmuş birleşik bir kelimedir. Arapça gezmek, gezi anlamındaki “seyahat” kelimesi ile Farsça risale, mektup anlamına gelen “name” kelimesinin birleşimiyle meydana gelmiştir (Yazıcı, 2009: 9-11).

Genel çerçevede baktığımızda gezi kitabı anlamına gelen seyahatname hatıranın bir alt türüdür. Ayrıca günlük, biyografi ve otobiyografiyle de iç içedir. Seyahatnamenin en önemli özelliği içerisinde yazarının gittiği coğrafyadaki olayları, yörenin folklorunu barındırmasıdır (Coşkun, 2009:13-16).

Seyahatnamelerde gezilen coğrafyanın folkloru, iklimi, doğası esere yansır. Bu yansımanın bize ışık tutması gayesiyle “Seyahatnamelerde Isparta” başlığına yer vermeyi uygun gördük. Öncelikle Evliya Çelebi'de, sonrasında İbn Battuta ve William John Hamilton'nun çalışmalarında Isparta'yı inceleyeceğiz.

1.4.1. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Isparta

Evsafı şehri şirini Isparta;

Sene tarihinde Ermen destinden Sultan Alâüddin fethidir. Badehu sene tarihinde Âli Osmaniyandan fethidir. Anadolu eyaletinde Hamit paşasının tahtıdır. Başka sancakdır. Paşanın tarafı padişahiden hassı hümayunu 200.000 akçedir. Hini seferde hassına göre dört yüz âdem ile eşer Alaybeğisi ve çeribaşısı vardır. Dokuz ziameti ve beş yüz seksen beş tımarı vardır. Ve cümle erbabı zuama ve erbabı timarın mutasarrıf oldukları mahsulâtları ne kadar mal olursa beş binde bir yarar cebelüleri ile sefer eşerler. Paşası askeri ile cümle sekiz bin asker olur. Şeyhülislâmı ve nakibüleşrafi ve sipah kethüdayeri ve yeniçeri serdari ve âyân eşrafi (Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi, 1935: 283)

1.4.2. İbn Battûda Seyahatnâmesi'nde Isparta

İbn Battûta Antalya durağından sonra Eğirdir'e uğrar. "Eğirdir" kelimesi bu seyahatnamede "Ekrîdur" olarak geçer. Eğirdir'i kalabalık bir şehir olarak ele alan İbn Battûta şehrin çevresinin ağaçlık olduğunu söyler. İbn Battûta'nın şehri ziyaret ettiği dönemlerde şehrin hükümdarı Dündar Bey oğlu İshak Bey'dir. Seyyahımız İshak Bey'in temiz kalpli, iyi huylu biri olduğunu ifade eder.

İbn Battûta bir sohbet ortamında yemek getirildiğini ve bu yemeğin Peygamber âdetine uyulmak için tercih edildiğini anlatır:

" Biz böyle otururken yemek getirilirdi; küçük tabaklara konmuş, şeker ve yağla ezilmiş, mercimekten yapılma "serîd" (: tirit) ilk servisti. Onlar "uğurlu olur" diyerek oruçlarını tiritle açarlar. Bu iftarlığın Peygamberimiz - Allah'ın selâmı ve rahmeti onu kuşatsın- tarafından diğer yemeklere tercih edildiğini ileri sürerek şöyle diyorlar:

"Biz onun güzel âdetine uyarak yemeğe tiritle başlıyoruz!" (Aykut, 2018: 278)

İbn Battûta Eğirdir'den sonra Gölhisar'a oradan da Karaağaç'a geçerek yolculuğuna devam eder.

1.4.3. William John Hamilton'un "Küçük Asya" Adlı Seyahatnâmesi'nde Isparta

William John Hamilton, ilk olarak Mr. Arundel'in Yalvaç yakınlarında gösterdiği Antik Pisidia Antik kentini ziyaret etmeyi düşünmüştür. Bu yol üzerinde yük arabaları ve eşeklerle komşu köylülerden sebze veya benzer erzak taşıyan köylülerle karşılaştığını söyler. Hamilton genel olarak Yalvaç mevkiinde suyu bol bahçeler, gölgelik bağlar ve ceviz ağacı korukları gördüğünden bahseder. İlginçtir ki geziyi yaptığı sırada birçok kavun arazisi gördüğünü ve bu arazilerin dağlardan gelen suyun her damlasını kullandığını yazar. Seyyahımız bir gece Afyon Kara Hisar'a yakın, Yalvaç'ın yarı yolunda olduğundan bahsettiği Akkar köyünde bir gece konakladığını söyler. Akkar köyünden ayrılırken sabah ovada büyük

sığır ve deve sürülerinin otladığını gördüğünü söyler. Yalvaç yolu üzerinde Segurler köyünü geçtiğini ve bu yol üzerinde Yalvaç pazarından dönmekte olan çok sayıda köylüyle karşılaştığından bahseder. Hamilton, sonunda Yalvaç'a ulaşır. Yalvaç'ın dağınık bir kasaba olduğunu ve 500-600 evden oluştuğunu söyler. Antik Pisidia kentine ulaşan seyyah, uzun uzun kenti betimler. Pisidia'nın incelenmesinden sonra tekrar yola çıkan Hamilton, bir ova üzerinde konaklamak üzere daha yeni gelmiş bir yörük kabilesiyle karşılaştığını yazar. Bu kabileye ait deve, kısırak, koyun ve keçi sürülerini; çadır bezlerini açmak ve tahta çivileri taşımakla meşgul olan kadınları anlatır. Yalvaç dönüşünde yükselen dağ sırasında Eğirdir Gölü'nün eşsiz manzarasıyla karşılaştığını söyler. Göl suyunun ve göle ait balığın bol olduğunu fakat bu balıkların yılın 15 gününde dışarıya çıktığı an avlandığını söylüyor. Bu sebeptendir ki Hamilton, balıkçı sayısını da az buluyor. Eğirdir gölü semalarından Isparta'ya doğru yaklaşan seyyahımız, şehri şöyle anlatır:

Hemen güneye yükselen sarp ve muazzam dağ zincirlerinin eteğinde kurulmuş ve yarısı bağ bahçeyle gizlenmiş Isparta'ya birkaç mil kadar yaklaşıncı kısmen üzüm bağları ve meyve bahçeleriyle kaplı haliyle görüntü şahaneydi. Konum noktası açısından kesinlikle daha aşağı seviyede olmasına rağmen bana Bursa'yı hatırlattı. 1.20'de şehre vardık. Bağ bahçe aralarından dolanarak Yunan mahallesindeki çok güzel bir konağa huzurla yerleştik. Seyahat etmekte olan beyzadeler burada çok nadirdi ve Yunanlılar bana bir prens muamelesi gösterdi. Giyinme, yıkanma ve tıraş olma sonrası -ki bunlar için fazla zamanım olmamıştı şimdiye kadar- misafir odalarında oturmamı, kahve sigara içmemi, şerbet ve parfümden koklanmamı ve misafir olarak ağırılanmamı bekliyorlardı. Ancak, ev ahalisi beni rahat ettirmek için o kadar yapmacıksız kaygı içindeydiler ki, somurtkan durmak içimden gelmedi. Bu yüzden, kendi odama kitaplarımla kapanmayarak bir nevi iltifatta bulundum. (Hamilton, 2013: 364)

Hamilton, merkezden sonra Isparta'nın hemen güneyinde bulunan Ağlasun köyüne gider. Orada Isparta şehrinin arkasında kalan dere yatağında temiz, hızlı akan bir nehir görür. Bu nehrin Isparta bahçelerine daha doğrusu tüm şehre bol miktarda su temini sağladığını düşünür. Ağlasun'u gezen seyyahımız Isparta merkeze geri döner. Seyyah Burdur'a doğru yola çıkacaktır. Fakat bu arada yaşadığı bir hadiseyi şu şekilde anlatır:

Bu sabah Burdur'a yola çıkmadan önce Hacı Mehmet Ağanın hediye olarak çok güzel bir at vermesine fazlasıyla mahcup oldum. Ne amaçla ya da ne koşulda olduğunu tahmin edemedim ancak itiraf etmeliyim ki biraz rahatsız edici bir durumdu. Geri göndermiş olmak içtensizlikten öte bir davranış olurdu, uygun bir karşılıkla yanıt vermeden kabul etmek de Türklerin gözünde beni küçük düşürdü. Ama zorunlu ihtiyaçları dışında hiçbir şey taşımayan bir gezgin karşılık olarak ne önerebilirdi ki? Yine de, atı getiren uşak ve askeri parayla ödüllendirdim ve bir Türk için bayağı küçük olmasına rağmen oldukça iyi ve çarpma kilitleri olan tek tabancamı Muallime gönderdim. Yanına İngiliz barutuyla dolu bir kutu ve başlık ekledim. Edindiğim epeyce sağlam izlenime göre bu zamanda Küçük Asya'da yalnız dolaşmanın bireysel bir tehlikesi yoktu. (Hamilton, 2013: 371)

Anadolu’da yapacağı bireysel yolculuğun tehlikesiz olacağına kanaat getiren Hamilton, Burdur’a doğru yola çıkar ve Isparta’yı güzel hatıralarla gerisinde bırakır.

İKİNCİ BÖLÜM

TAKVİM VE TAKVİM ÇEŞİTLERİ

2.1 Takvim Nedir?

Türk Dil Kurumu; takvimi üç maddede açıklamıştır. Birinci açıklama: Zamanı yıllara, aylara ve günlere ayıran yöntem. İkinci açıklama: Bir yılın günlerini, aylarını, sayılı günlerini gösteren, değişik biçimlerde yapılmış çizelge veya defter. Üçüncü açıklama: Yapılacak bir işin türlü evrelerini zamana bağlı olarak gösteren program. Bizim bu çalışmada üzerine yoğunlaşacağımız açıklama birincisi, olacaktır. Yıllar öncesinden itibaren insanlar çeşitli takvimler oluşturmuştur. İnsanoğlu geçmişini ve geleceğini daha sistemli bir tablo içinde düzenlemek istemiştir.

Toplumlar zamanı bölümlere ayırmak, bölümlere ayırmaktan ziyade isimlendirmek istemişlerdir. Çünkü gün dönümünün farkında olan insanoğlu fayda gördüğü zaman aralığını tekrar yakalamak istemiştir. Bu beklenti özellikle ekip biçme ile ilgilenen toplumlarda oluşmuştur ve doğa olaylarına dayanarak bir halk takvimi meydana getirmişlerdir.

Zamanın takvimleştirilme çalışmaları ayın günlük hareketlerinin izlenmesiyle başlamıştır. Şöyle ki tam bir dolunay şeklinde görülen ayın zaman ilerledikçe hilal şeklini alması, sonra tekrar hilal şeklinde doğması ve büyüyerek dolunay haline gelmesi takvimin oluşumunu bizlere özetler (Aksu, 2018:383).

Bu noktada gün, ay ve yıl kavramları üzerinde durmamız yerinde olacaktır. Gün: Güneşin sabah ufuktan doğup akşam battıktan sonra ertesi sabah yeniden doğuşuna dek geçen yani bir gün ve bir gecelik zamana “gün” diyoruz. Ay: Gökteki Ay’ın yeryuvarlağının çevresinde onbeş gün, küçükük biçimden, her gün büyüyerek tam bir bütün olduktan sonra onbeş günde küçülerek en küçük duruma gelişine dek geçen süreye “bir ay” diyoruz. Bu şekilde gerçekleşen devrim 59 günde tamamlanır. Bir gök ayı 29.5306 gün yani 29 gün 12 saat 44 dakika ve 3 saniyedir. Yıl ise her geçen 12 ay arkasından insanlar yılın benzer olaylarının gerçekleştiğini görünce birtakım araştırmalara ve gözlemlere başladı. Bu araştırmalarda Ay hareketleri dikkate alındığında bir yıl 354 gün 8 saat 48 dakika 36 saniyedir. Dünyanın Güneşin çevresinde dönüşü dikkate alınarak oluşturulan güneş yılı 33 ay yılına eşittir (Çağatay, 1978: 107).

Her geçen gün insanoğlu geçmişini ve geleceğini daha sistemli bir tablo içinde düzenlemek istemiştir. Bugün karşımıza farklı unsurları ele alarak oluşan birden çok takvim örneği çıkmaktadır.

2.1.1. Eski Türk Takvimi

Doğa olaylarına bağlı bir halk takvimi sıkıntı çıkarmamışsa da insanlar zamanla daha sistemli, daha detaylı bir takvime ihtiyaç duymuşlardır. On iki hayvanlı Türk takvimiyle alakalı ilk bilgileri veren Kaşgarlı Mahmut'un Divan u Lugati't Türk adlı eserini burada anmamız isabetli olacaktır.

Kaşgarlı Mahmut, Divan u Lugati't Türk'te Pars maddesinden sonra Türklerin on iki yıllık bir takvime sahip olduğu ve bu takvimin hangi vesile ile ortaya çıktığı anlatılır:

...Türkler oniki çeşit hayvanın adını alarak oniki yıla ad olarak vermişler; çocukların yaşlarını, savaş tarihlerini ve daha başka şeyleri hep bu yılların dönmesi ile hesap ederler. Bunun kökü şöyle olmuştur: Türk Hakanlarından birisi kendisinden birkaç yıl önce geçmiş olan bir savaşı öğrenmek istemiş, o savaşın yapıldığı yılda yanılmışlar; onun üzerine bu iş için Hakan ulusıyla (müşavere) yapar ve kurultayda “biz bu tarihte nasıl yanıldıysa bizden sonra gelecek olanlar da yanılacaklardır; öyle ise biz şimdi göğün oniki burcu ve oniki ay sayısınca her yıla birer ad koyalım; sağışlarımızı bu yılların geçmesiyle anlıyalım; bu aramızda unutulmaz bir andaç olarak kalsın” dedi. Ulus, Hakanın bu önergesini onayladı. Bunun üzerine Hakan ava çıkar; yaban hayvanlarını “İlisu”ya doğru sürsünler diye emreder. Bu, büyük bir ırmaktır. Halk bu hayvanları sıkıştırarak suya doğru sürer. Bu hayvanlardan avlarlar; birtakım hayvanlar suya atılırlar, on ikisi suyu geçer; her geçen hayvanın adı bir yıla ad olarak takılır. Bu hayvanlardan birincisi “sıçgan= sıçan” imiş. İlk önce geçen bu hayvan olduğu için senenin başı bu adla anılmış ve “sıçgan yılı” denilmiş (Kaşgarlı, 2013: 344).

Oniki yıllık daimî bir devir teşkil eden bu takvimin her yılı muayyen bir hayvana nispet edilir ve her yıl mensup olduğu hayvanın adını alır. Meselâ miladî tarih ile birlikte hali hazır yılını göstermek icap etse, 1940 senesi, Lu (ejder) yılı, denir (Turan, 2004: 32).

Kaşgarlı Mahmut'un açıklamasından sonra Göktürkler'e ait Orhon Yazıtları'nı da burada anmak yerinde olacaktır. Zira yazıtlarda ele alınan olaylar bu takvime göre anlatılmıştır:

Kül Tigin Koyun yılında, on yedinci günde vefat etti. Dokuzuncu ayın yirmi yedisinde yas törenini tamamladık. Türbesini, resimlerini- heykellerini ve kitabe taşını Maymun yılında, yedinci ayın yirmi yedisinde hep bitirdik. Kül Tigin kendisi (?) kırk yedi yaşında (?) idi. Taş türbe ustalarını, bunca ressam ve heykeltıraşı Tuygun Elteber getirdi. (Tekin, 2010:41)

Bu kadar çok kazanıp babam Hakan Köpek yılının onuncu ayının yirmi altısında vefat etti. Domuz yılının beşinci ayının yirmi yedisinde cenaze törenini tamamladım. (Tekin, 2010: 69)

2.1.2. Güneş Takvimleri

Dünya güneşin etrafında bir hareket gerçekleştirir. Güneş takvimi de Dünya'nın bu dolaşımıyla ilişkilendirilir. Bu dolaşım tam olarak bir yıla yani dört ana mevsimin toplamına tekabül eder. Resmi bilgilere göre ilk Güneş hesabı MÖ 432 yılında Atinalı Meton ve

Euktemon tarafından 27 Haziran'da yapıldı. İkinci hesaplama MÖ 280'de Sisamlı Aristarkhos liderliğinde gerçekleşti.

Yapılan hesaplamalara göre Güneş yılı $365 \frac{1}{4} = 365,25$ günden daha kısa bir zaman ortaya atıldı. Bu ilk Güneş takvimine Konopus takvimi adı verildi. Bu takvim kısa bir süre sonra kaldırıldı ve üçüncü Güneş hesaplaması yapıldı. MÖ 146 yılında İznikli Hipparkhos tarafından yapılan bu hesaplama Mısır takvimine göre ilkbahar ılınımı 24 Mart, sonbahar ılınımı ise 26- 27 Eylül gecesi olarak belirlenmiştir.

Belli bir zaman sonra Jül Sezar, İskenderiyeli gökbilimci Sosigenos'ı Roma takvimini inceleyip düzenlemekle görevlendirdi. Sosigenes ise Kanopus takvimini emsal alıp tarihin ikinci güneş takvimni yani $365 \frac{1}{4}$ günlük Jülyen takvimini hesaplayıp şekillendirdi. Sezar yılın başlangıcını 1 Ocak'a çekti. Hatta mevsimlerin takvime uygun bir düzende var olması için eski takvimde son ay olan şubattan bir gün alarak temmuz ayına ekledi ve ayın ismini kendi ismine göre değiştirdi (July). Bunun akabinde İmparator Augustus da yine şubattan bir gün alıp yeni takvime ekledi ve aya kendi adını verdi. Bunların neticesinde bu iki ay 31 gün sürerken şubat ayı 28 güne düşer ve dört yılda bir 29 gün sayılır. Jülye takviminin Romalı kökenli olmasından mütevellid ona ve onun gibi 365,25 günlük takvimlere Türkçe'de Rumî takvim adı verilir.

Ünlü astronom Batlamyus, dördüncü Güneş hesaplamalarını MS 140 yılında 22 Mart, 24- 25 Haziran ve 25 Eylül günlerinde yapmıştır. Hipparkhos'un ilkbahar ve sonbahar ılınım ölçümlerinin gün ve saatleriyle kendi çıkarımlarını mukayese edip Güneş yılı süresinin $365 \frac{1}{4}$ günden biraz daha kısa olduğunu ortaya koydu.

MS 325 yılında yapılan İznik Konsili hesaplamasında İlkbahar ılınımı 21 Mart olarak tespit edildi. Konsili ölçümü aynı zamanda Jülyen takvimi günüyle yapılan ilk hesaplamadır.

Batlamyus'un hesaplamalarıyla Güneş yılı süresinin 365,25 günden daha az olduğunun netleşmesi buna karşılık takvimlerin 365,25 gün sürmesi oluşturulan takvimlerde bir yanlışlığı olduğunu göstermiştir.

Yanılıgsız veya en az yanlışlı takvimler ise şunlardır:

Celâli Takvim: Büyük Selçuklu sultanı Celaleddin Melikşah'ın talebi üzerine Ömer Hayyâm liderliğinde oluşturulan bir astronomi heyetinin eski İran takvimlerindeki yanlışlığın giderilmesi için gerçekleştirdiği çalışmanın ürünüdür. Başlangıç tarihi 15 Mart 1079'dur.

Milâdî Takvim: 325 yılında yapılan İznik hesaplamasına göre ilkbahar ılınımı 21 Mart olarak tespit edilmiştir. 1582 hesaplamasında ise Papa XII. Gregorius'un gökbilimcileri tarafından 11 Mart olarak hesaplanmıştır. Miladi takvim, Jülyen takvimiyle

karşılaştırıldığında çok küçük oranda bir yanılğı payı çıkıyor. Fakat yanılğının küçük bir derecede olmasıyla Milâdî takvim yanılğısız sayılmaktadır. (Akgür, 2010: 487-490)

2.1.3. Ay Takvimleri

Ay'ın Dünya çevresindeki hareketi sonrasında oluşturulan bir takvimdir. Muharrem gibi hicrî ayların 27 veya 28. günü gökyüzünde Güneş'le Ay, Ay önde Güneş arkada olmak üzere birbirine yakın görünmekte ve akşamdan bir süre evvel Ay, akşam vaktinde de Güneş batmaktadır. Güneş'in Ay'dan daha hızlı gitmesi sebebiyle 28 veya 29'unda Güneş, Ay'a yetişir. Bu süreçle Dünya- Ay- Güneş aynı hizada olur. Bu harekete kavuşum denir. Bu takvime göre bir ay 29,530 588 gün, 12 ay olan bir yıl 354, 367 056 gün, bunların asıl değerleri de 29 veya 30 gün/ 354 veya 355 gündür. Fakat 29 veya 30 çeken ay belirlenip bir kuralla kesinleştirilememiştir. (Akgür, 2010: 487-490)

Hicrî Takvim: İslam dünyasının dinî takvimidir ve Kur'ân-ı Kerîm'in Tevbe sûresinin 36-37. ayetleriyle Hz. Peygamber'in hadislerine dayandırılmıştır. Sûrede Allah katında ay sayısının 12 olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda bir ayın 29 ya da 30 gün olduğu Ramazan hilâli görüldüğünde oruç tutulmaya başlanacağı, bir sonraki hilâl görüldüğünde de bayram yapılacağı tespit edilir. Fakat hava kapalı olur da hilâl görülmezse ayın otuz güne tamamlanacağı belirtilir. Böylece Ramazan orucunun başlangıç ve bitiş günleri kurala bağlanır. Hz. Peygamber'in hicreti başlangıç ve Muharrem ayının ilk günü yılbaşı olarak kabul edilir. Hicrî takvim süresi Ay'ın Dünya çevresinde 12 defa dolaşma süresidir ve 354/367,056 gün olarak karşılık bulur. Hicrî takvimde aylar şu şekildedir: Muharrem, Safer, Rebîülevvel, Rebîülâhir, Cemâziyelevvel, Cemâziyelâhir, Receb, Şâban, Ramazan, Şevval, Zilkade, Zilhicce. (Akgür, 2010: 487-490)

2.1.4. Ay- Güneş Takvimleri

Ay takvimi, Ay'ın gökyüzündeki hareketlerinin kolay izlenebilir olması nedeniyle tarihte ilk takvim olarak yerini alır. Fakat mevsim aralıkları düzenli olmadığı için daha doğrusu mevsim değişimleriyle birebir uygun olmayışından hatalı sayılıp bazı yıllara 13. Ay eklenmiştir. Bundan dolayıdır ki takvim, ay takviminden ziyade Ay- Güneş takvimi olarak anılmıştır. Ay- Güneş takvimleri şu şekilde sıralanabilir: Mezopotamya, Mûsevî, Nesîli, Eski Çin takvimi. (Akgür, 2010: 487-490)

2.1.5. Yıldız ve Gezegen Takvimleri

Herodot, yıl hesaplamasını ilk bulanların Mısırlılar olduğunu ve yılı Grekler'den daha bilimsel biçimde hesapladıklarını söyler. Herodot'un verdiği bilgilere göre Grekler,

mevsimleri düzenlemek için bir yıla iki yılda, bir ay eklerken Mısırlıların yıla beş gün eklediklerini ifade eder. Mısırlıların ayları yıldızlara bakarak hesapladığını fakat ayların hesaplanmasında ve adlandırılmasında Nil'in yıllık taşmalarının temel alındığını söyler. Söz gelimi yaz gün dönümü Nil Nehri'nin taşmaya başlama zamanıyla bilinir, 100 gün süren bu taşma hadisesi sonrasında 100 günlük çekilme dönemi olur, bunun akabinde susuz kış başlangıcı vardır (Akgür, 2010: 487-490).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK TAKVİMİ VE ISPARTA HALK TAKVİMİ

3.1. Halk Takvimi

Halk takvimlerinin ortaya çıkışında toplumun ekonomik yapısı ve ekonomiyi oluşturan iş sahası etkili görünmektedir.

Türkiye’de iki tür takvim kullanılmaktadır:

Birincisi: Bir yılı 29-30 günlük dönem içindeki değişmelere göre 12 bölüme ayıran yani 354/ 355 gün sayan ay takvimi ya da kameri takvim,

İkincisi: Dünyanın güneş etrafında 365/366 günlük hareketi esasına dayanan batı ülkelerinin de kullanıldığı güneş takvimi ya da şems takvim (Akgür, 2010: 487-490).

Hayatın akışında bu iki takvimden de yararlanılır. Özellikle belli gün ve haftalar için yararlanılır. Dini bayramlar, kutlamalar için ay takvimi ; resmi işler ve kutlamalar için güneş takvimi kullanılır.

Yörelere göre bazı ay ve günlerin farklı adlandırılışı vardır. Örneğin Isparta’da pazartesi günü “aras”, salı günü “dernek” günü olarak adlandırılıyor.

Tarım ve hayvancılık işleri, bazı takvimlerde zamanı daha uzun veya daha kısa belirten isimler olarak yer almaktadır:

Koç ayı: Koç katımının yapıldığı ay.

Orak ayı: Ekinleri biçme işleminin yapıldığı ay.

Kiraz ayı: Kirazların yetiştiği ay.

Halk takvimlerinin çoğunluğunda yıl, kasım ve Hıdırellez olmak üzere iki bölümdür:

Kasım, kasım ayının başında başlar ve hıdırelleze kadar yani mayıs ayına kadar sürer; bu süre kış mevsimidir.

Hıdırellez ise 6 Mayıs’ta başlar, kasıma kadar olan süredir ve yaz mevsimidir. Kış devresi 45’er günlük kasım, zemheri, hamsin adlı üç ana bölüme ayrılır. Tamamı 180 gün olarak kabul edilen kış devresinin ilk 135 günü yani kasım- zemheri- hamsin aylarına “sayılı” ya da “hesaplı” adları verilmektedir. Bu devre kışın en şiddetli olduğu süredir ve insanlar tarafından uygun tedbirler almak üzere hesaplanır. Kışı tamamlayan 45 günlük bir devre daha vardır: 21 Mart’ta başlayıp 6 Mayıs’a kadar geçen süredir (Erginer, 1969-1970:41).

Anadolu’da bu süreye “dokuzunun dokuzu”, “april beşi”, “leylek kışı”, “oğlak kışı” gibi isimler verilir.

İğdir Halk Takvimini anlatan Oğuz Şimşek’te yıl içerisindeki bölünmeyi benzer bir şekilde anlatır: “Anadolu’daki halk takvimine göre yıl, Kasım günleri ve Hızır günleri olarak

iki ana devreye ayrılmaktadır. Bu devrelerden birincisi kış devresi olarak adlandırılırken; ikincisi yaz ya da hıdırellez olarak adlandırılmaktadır. Kasım günleri 8 Kasım'da başlayıp 5 Mayıs'ta sona erer ve 179 gün sürer. Halkın Hıdırellez dediği Hızır İlyas günleri (Hızır günleri) 6 Mayıs ile 7 Kasım arasındaki 186 gündür. Iğdır yöresindeki halk takvimine göre ise yıl ilkbahar, yaz, güz (payız) ve kış olarak dört mevsime ayrılmıştır. (Şimşek, 1998: 129-135)

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesim için bu takvim yaşamsal önem taşır. Hayvan ve bitkileri sert soğuklardan korumak için “sayılıyı” bilmek zorunludur.

3.2. Isparta’da Halk Takvimi

Her tarım ve hayvancılıkla uğraşan şehir gibi Isparta’nın da belli tecrübeler sonucunda oluşturduğu bir halk takvimi vardır. Çiftçinin işini daha düzenli, daha verimli yapmasını sağlayan bu planlama, hemen hemen Isparta’nın tüm ilçe ve köylerinde tabi küçük değişikliklerle varlığını gösterir.

3.2.1. Isparta’da Yıl Bölünüşü

Yapılan derlemeler ve okumalar sonucunda elde edilen bilgiler Isparta’da yıl dört ana başlıkta incelenmesini gerektirir. Bu noktada genel takvim anlayışıyla uzlaşır. Fakat mevsimlerinin adlandırılışı: Güz, kış, bahar ve yaz şeklindedir. Bu ana bölümlerle beraber alt başlık şeklinde mevsim bölünmeleri söz konusudur. Örneğin güz mevsimi kendi içinde eylül, ekim ve kasım olmak üzere üç alt başlığa ayrılır. Yine burada da örnek vermek gerekirse kasım bölümü kendi içinde koç katımı ve göveri zamanı olmak üzere ikiye ayrılır.

Bu şekilde inceleyeceğimiz yıl bölünüşü genel manada kullanılan güneş takvimiyle bütünlük gösterir

3.2.1.1. Güz

Güz dönemi yaz aylarının bitiminde meydana gelen eylül, ekim ve kasım aylarını kapsayan zaman aralığıdır. Isparta’nın bazı ilçelerinde güz bölümü üçe ayrılır: birinci güzlük, ikinci güzlük ve üçüncü güzlük olmak üzere. Bu süreç toplamda bir buçuk aya tekabül eder. Ekimde başlayıp Kasım’ın beşinde sona erer. Kaynak kişilerin anlattığına göre bu süreç şu şekilde köylünün işine yararmış:

“Mesela benim 30 dönüm ekinim varsa 10 dönümünü 1.güzlüğe ekerim, diğer 10 dönümünü 2.güzlüğe ekerim, son kalan 10 dönümünü de 3.güzlüğe ekerim ki ürünler hangi süreçte daha iyi yetişiyor anlayayım.”

H.S.

3.2.1.1.1. Eylül

Isparta’da eylül ayı iki aşamada yaşanır. Birinci aşama elma-üzüm hasatıdır. İkinci aşama ise arpa, buğday ve çavdar ekimi için toprağın hazırlık aşamasıdır.

Eylül’ün başında, olgunlaşan üzümler ve elmalar toplanır. Aşağıda yer vereceğimiz “Bağ Bozumu” başlığında üzüm hasadı detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Temmuz- Ağustos aylarında harmanın kalkması; eylülde üzüm ve elmanın toplanması sonrası “samra” adı verilen hayvan gübresi toprağa atılır. Böylece toprak arpa, buğday ve çavdar ekimine hazırlanır.

H.S.

3.2.1.1.2. Ekim

Eylüldeki gübre atımıyla hazırlanmış olan toprağa artık bu ayda ekim yapılır. Yapılan bu ekime “güzlük ekimi” denir. Neden bu ayda yapılır? Sorusunun cevabı ise şöyledir: Ekinin kökü toprağa kış gelmeden tutsun ki kış geldiğinde yağan kar ekini çürütüp kurutmasın. Halk ekini bu ayda yapınca ancak o zaman “kar ekinin yorganıdır” denilebilir.

3.2.1.1.2.1. Keklik Avı

İnsanoğlu var olduğu ilk zamandan itibaren temel ihtiyaçlarını karşılamının peşine düşmüştür. Bu ihtiyaçlarını karşılamının yolunu da avda bulmuştur. Yiyecek etini, giyecek kabanını hep avla beraber elde etmiştir. Av, zaman içerisinde geçim vasıtası olmaktan çıkıp bir eğlence halini almıştır (Erdem, 1991: 100-101).

Isparta’da halk genellikle ikinci av türünü yani keyif için avlanmayı yeğler. Ekseriyetle tavşan ve keklik avına çıkan avcılar üreme zamanlarını ve buna müteakiben yasak dönemlerini dikkate alır.

Keklik avı ekseriyetle Aksu ilçesinde görülür. Keklik avı konusunda bilgilerine başvurduğum kaynak kişilerin anlattığına göre kekliğin şubat ayında çiftleştiği ve nisan-mayıs aylarında yavruladığını söylüyor. Fakat avlanma hemen yapılmaz, eylül- ekim ayları keklik avı zamanıdır. Bunun için kekliğin gövdesindeki çizgilerin tamamlanması beklenir.

Çizgiler tamamlandığı zaman, keklik etinin lezzetinin daha fazla olacağı düşünülür.

M.K.

3.2.1.1.2.2. Bağ Bozumu

Asma ılıman iklim bitkisidir. Asmanın geçmişi çok köklüdür, incelendiği zaman milyonlarca yıl öncesinde bilindiği kanıtlanmıştır. Öyle ki İsveç Gölü yakınlarında ve Mısır Piramitlerinde bulunan üzüm çekirdekleri günümüzde kültüre alınmış türlerin çekirdekleri ile

büyük benzerlik göstermektedir. MÖ 3000 yıllarında Anadolu’da ilk uygarlık olan Hititler’in başkenti Hattuşa (Boğaköy)’da bulunan eserlerin çoğunda asma, üzüm ve şarap resmedilmiştir (Orhan vd., 2011:71-72).

Yıllar öncesinde Anadolu topraklarına yerleşen bu kültür bugün birçok il, ilçe ve köylerimizde kendini göstermektedir. Isparta da asma ve meyvesi olan üzüm yetiştiriciliğine sahip çıkan ve bu görevi layıkıyla yapan bir şehirdir.

Üzüm fidanı ilk defa dikilecekse fidanlar sonbaharda hazır hale gelir ve dikimi yapılır. Bağdaki boş alanları da boş bırakmayan halk karnıkara (Börülce) eker. Genellikle de yaz aylarında akşam yemeklerinde börülce olur.

E.K.

Ekim ayında üzümler toplanır. Eskiden evlerin alt tarafında yani mutfak ve kilerin olduğu yerde Hanay adı verilen bir bölüm bulunur ve bu hanay kısmında meşeden yapılan büyük kutu şeklinde “suluk” adı verilen bir sistem kurulur. Ekim ayında toplanan üzüm köfün adı verilen sepetlere doldurulur ve köfün dolusu üzümler at arabasına yüklenir. At arabasıyla eve getirilen üzümler hanaydaki suluğa dökülür ve çiğnenmeye hazır hale gelir. Evdeki hanımlar, kızlar suluğun içine girip üzümleri çiğnemeye başlar. Üzümün çıkan suyu “oluk” adı verilen bölümden kovalara akar. Kovalara dolan üzüm beyaz toprakla kaynatılır ve pekmez elde edilir. Elde edilen pekmezin birazı ayrılır. Geri kalanı biraz daha kaynatılıp dövme pekmez haline getirilir. Yöre halkı bu dövme pekmezi özellikle kahvaltılarda yemeği tercih eder.

E.K.

3.2.1.1.3. Kasım

Miladi takvimde on birinci ay olan kasım, sonbahar mevsimi içerisine alınır. Fakat çoğu ilin halk takvimine bakıldığında yıl Kasım ve Hıdırellez olarak ikiye ayrılıyor: Buna göre kasım, 9 Kasım günü başlayıp 5 Mayıs günü sona eren bir kış devresidir. Kasım ayının son 23 günü ile aralık, ocak, şubat, mart, nisan aylarını ve mayıs ayının ilk beş gününü içine alan 179 günlük devredir (Erginer, 1969-1970: 35).

Isparta’da ise kasım, güz mevsiminin içerisinde 21 Aralık’a kadar süren devredir. Isparta’da kasım, koç katımı ve göveri zamanı ile anılır.

3.2.1.1.3.1. Koç Katımı

Hayvancılıkla uğraşan insanların hayatında ki özellikle kırsal kesimlerde yaşayan köylülerin iktisadi hayatında koyunun önemli bir yeri vardır. Koyunun ilk vatanının Orta Asya olduğu söylenir. Ayrıca eti, sütü, yünü ve derisine çok önem verilen koyunun üremesi

için yapılan sürüye koç katma hadisesi de özel bir törenle gerçekleştirilir (Şentürk, 1972: 6470).

Yayla zamanı bitiminde yani ekim ortasında koçlar koyundan ayrılır. Kasıma kadar koça evde özel bir şekilde bakılır. Koçun ekim ayında alınıp kasımda katım yapılmasının sebebi kuzu doğumunun ılık bir mevsime denk gelmesinin arzu edilmesidir. Aksi halde kuzu soğuk aylarda doğarsa donarak ölür. Koyun beş ayda kuzuladığı için kasımın 6'sında koç katımı zamanı olması makbul olandır.

İ.Ş.

Katım günü koçlar türlü renklere boyanır. Boynuzlarına boncuk takılır. Sonrasında bu koçlar koyun sürüsünün içine katılır. Çocuğu, genci, ihtiyarı herkes koçun çevresinde sevinçle dolaşır ve koçu bu şekilde sürüye katarlar. Bazen katılan koçun üzerine erkek çocuk oturtulup sürüye öyle katarlar ki doğan yavru koç olsun.

A.Ç.

Koç katımı bir nevi tarih başlangıcıdır. Başka bir deyişle yeni bir takvimdir. Pazarlıklarda, borçlanmalarda, faizle para almada aynen bu takvim uygulanır: Koç katımı, koçtan bir ay önce, koçtan bir ay sonra" gibi (Kuzucular, 1973:16-17)

3.2.1.1.3.2. Göveri Zamanı

Göveri, tarlada henüz olgunlaşma aşamasına geçmeyen sebze ve meyvenin yeşil halidir.

İsparta'da özellikle Büyükgökçeli ve Yukarıkaşıkara köylerinde yaptığım derlemeler sonucunda kasım sonu sebzelerin özellikle domatesin, patlıcanın göğü yani olgunlaşmayı toplar. Çünkü yöre halkı gelen kış soğuklarının bu sebzeleri donduracağından endişe eder. Haliyle erken de olsa sebzeleri toplar. Samanlığına ya da boş bir odaya hasır serip gök sebzeleri hasırın üzerine sıralar. Gün geçtikçe sebzeler olgunlaşır, böylelikle sofralarda yerini alır.

İ.Ş.

3.2.1.2. Kış

Türkiye, dört mevsime tanık olabilen bir ülkedir. İlkbahar, yaz, sonbahar, kış olarak izlediğimiz bu mevsim kuşağının en soğuk ve en sert geçeni kıştır. Aralık, Ocak, Şubat ve kısmi olarak martı da içine alan kış mevsiminde karla gelen soğuk insanları evlere hapseder. Bu sebeple insanlar evlerde kendilerine eğlenceler düzenleyip belli toplantı geceleri yaparlar. Tabi eğlencelerin yapılabilmesi ya da halkın mutlu olması yazın yapılan kış hazırlıklarına

bağlıdır. Kış hazırlığını yapmayan insanlar, haneler için kış zorlu bir süreçten başka bir şey olamaz.

Kış hazırlığını tam yapan insanlar için de zorluk kışın sert geçme derecesine bağlıdır. Ya da bu süreçte bir doğa felaketinin yaşanıp yaşanmamasına bağlıdır. Söz gelimi havanın soğuk olduğu bir dönemde deprem, heyelan gibi afetlerin yaşanması insanları güç bir sürece sokar. Öyle ki 1985'te yaşanan kış herkesin dimağında iz bırakacak kadar sert geçmiştir. Âşık Halil Karabulut'un yazdığı "1985 Kış Destanı" bu noktada önem arz eder:

Dinleyin efendim acı destanı
Her tarafa kan koktu seksenbeş kışı
Yaktı, mahveyledi bütün her yanı
Sanki kezzap döktü seksenbeş kışı.

Baharı beklerken bütün tabiat
Herşeyi bir anda eyledi berbat
Ne amansız geldi şu cüce şubat
Umutları yıktı seksenbeş kışı.

Birbirini koğdu deprem, heyelan.
Büsbütün dünyayı sardı heyecan
Tarihlere geçti, bu da bir tufan
Büyük ün bıraktı seksenbeş kışı.

Suda balık dondu, karada hayvan,
Denizlerde telef oldu nice can,

Yollarda, bellerde kaldı çok insan.
Hesabına baktı seksenbeş kışı.

Çığlar yuvarlandı, kayalar kaydı,
Radyolar hep acı haberler yaydı,
Birçok masumları babasız koydu,
Boyunların büktü seksenbeş kışı.

Ağaçları gazel etti kuruttu
Yaprakların dallarında çürüttü
Ordusunu üstümüze yürüttü
Çok zarara soktu seksenbeş kışı.

Biz o bahçelere bir ömür verdik
 Öldü önümüzde, ağladık durduk
 Dünyaya geleli bunca kış gördük
 İçinde bir çıktı seksenbeş kışı.

Lânet olsun o şubatın şerine
 İçimizde yara açtı derine
 Canım sarı portakalın yerine
 Arpaları ekti seksenbeş kışı.

Böğürerek geldi bir kara deve
 Yedi bahçeleri hep eve eve
 Uğrayıp geçti de çok köye, eve
 Bizim köye ıktı seksenbeş kışı.

Bu felaket acılardan acoldu
 Mehmetlinin güzelliği nicoldu?
 Odunları oduncuya pacoldu
 Köklerini söktü seksenbeş kışı.

Gayrı bizim köye bahar gelmiyor
 Nazlı fidanlarım yeşil olmuyor
 Millet yas tutuyor, yüzü gülmüyor
 Köye matem çöktü seksenbeş kışı.

Âşık HALİL der ki bitmez hikâyet
 Daha görülmemiş böyle cinayet
 Bilmem kimi kime etsek şikâyet
 Yüreğimiz yaktı seksenbeş kışı
 (Karabulut, 1985: 5)

Isparta'da ise Aralık'ın 21'inde zemheri ile başlayıp 45 gün arayla hamsinin devraldığı kış dönemi, son zamanlarında yaşanan sayılılar, leylek kışı, kocakarı kışı müteakibinde süren baharın gelişle yani martın 21'i ile son bulur.

Isparta, Akdeniz Bölgesi'nde olmasına rağmen denizden uzaklığı sebebiyle karasal iklime daha yakın bir coğrafyadır. Bu sebeple kış devresi sert geçer.

S.Y.

3.2.1.2.1. Zemheri

Zemheri, gün dönümünden sonraki şiddetli soğuk ve karakış anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2010: 1372).

Zemheri kelimesi Isparta sözlüğünde de kendine yer bulmuştur. 21 Aralık'ta başlayan ve 45 gün sürüp şubatta sona eren zemherinin en belirgin özelliği sonbaharla kış arasında yaşanan gelgitlerdir. Sıcaklık bu ayın bu aralığında ciddi bir iniş çıkış yaşar. 14- 15 derecelerde seyreden hava sıcaklığı birkaç güne 5-6 dereceyi buluyor. Bu sebeple zemheri ayı hastalıkların çok fazla görüldüğü aydır.

Sıcaklığın böyle inişli çıkışlı olduğu zemheri günlerinde güneşe aldanıp ince giyinen insanlarımıza atalarımız “Zemheri Zürafası” benzetmesini yapmıştır.

M.Ç.

3.2.1.2.1.1. Tavşan Avı Zamanı

Türk tarihinde avcılığın yadsınamayacak yeri ve önemi vardır. Başlangıç tarihine bakıldığı zaman insanlık tarihi kadar geçmişi vardır. Şimdilerde keyfi yapılan avcılık eski dönemlerde hayatta kalmak amacıyla yapılan bir toplama biçimiydi (Güven ve Hergüner, 1999: 33).

Geçmişten bu yana insanoğlu karnını doyurmak için besin arama ihtiyacı duymuştur. Bir yandan toprağı işleyip tarımla ilgilenirken bir yandan av aletleri keşfedip ava çıkmıştır (Güven ve Hergüner, 1999:33)

Bugün Türkiye'nin birçok yerinde hâlihazırda avcılık gerçekleştirilmektedir. Yörelere bulunan çeşitliliğine göre avı yapılan hayvan da değişiklik gösterir. Isparta'da genellikle tavşan ve keklik avına çıkılır.

Ağlasun ilçesinde evin erkekleri aralık ayının yirmisinde başlayıp şubat ayının ilk haftasına kadar tavşan avına çıkar. Özellikle kar yağışı olan zamanı tercih ederler; çünkü hem tavşanın yavrulama dönemi olmadığı için av yasak değildir hem de soğuk havalarda tavşan etinin daha lezzetli olduğunu düşünürler.

Avdan gelen erkeklerin getirdiği tavşanla evin hanımları börek yaparlar. Ağlasun yöresinde kış aylarında en meşhur yiyeceklerden biri tavşan böreğidir.

S.K.

3.2.1.2.1.2. Kar Karması Zamanı

Isparta şehri bol kar yağışı alan bir şehirdir. Bu noktada Akdeniz Bölgesi'nde yer alan şehir olma uzvunu göstermeyen şehir karasal iklime yakın durmaktadır. Karın yağışı insanları mutlu ettiği için bunu daha da eğlenceli hale getirmek isteyen halk geniş bir kaba karı

doldurur ve eve gelip karın üstüne pekmez döküp yer. Buna da “karlama” denir. Aralık ayı gibi yağın ilk kar zamanında bu karlama yapılmaz. Çünkü ilk karın atmosferdeki kirli havayı aldığına ve bu sebeple zehirli olduğunu düşündükleri için kar ilk yağdığında değil de ocak ayı gibi yağın kardan karlama yapılır.

A.Ç.

KÖYLÜ ŞİİRİ

Kışın sert rüzgârları, buzu kırağısiyle
Baharların yağmuru, yazların kızgısıyle

Kabarub gebeleşen, bir toprak gibi içim.
Bir el kalbimi deşse neler, neler veririm.

Bal almadım yadelden. Bozkırın arısıyım.
Bakma kısır boyuma, aslımın yarısıyım.

Sıksalaştım kavruldum, toprağa baka baka.
Yokluk bu hale koydu, içimi yaka yaka.

Bir şeftali el değse, kerpiçleşen yüzüme,
Korukluktan kurtulur, dönerim bir üzüme.

Aç bir mide üstünde dikleşen başıma bak.
İçim kanadlanırsa alnım arşa vuracak.

Gözümdeki ışıktaki izi var bin yılların.
Bugün bakılamazsam belki sönerim yarın
(Akkaş, 1941: 1181).

3.2.1.2.1.3. Çakal Helvası Zamanı

Soğuk kış günleri hasta olmamak adına yöre halkının yaptığı çeşitli yiyeceklerden biri de çakal helvasıdır.

Kış aylarında bilhassa zemheri ile hamsin arasında yapılan bu yiyecek, Isparta halkı tarafından çok sevilir.

Özellikle kırsal kesimde yaşayan insanların sofrasından eksik etmediği çakal helvası; üzüm pekmezi ve haşhaştan yapılır. Talep eden içine kenevir tohumu ve ceviz de atabilir. Elde edilen bu karışım kaşık yardımıyla tepsiye sıralanır ve poyrazı çok gören balkon tarafına bırakılır. Sert geçen kış günlerinde hemen donan çakal helvası, yenmeye hazır hale gelmiş olur.

S.K.

3.2.1.2.1.4. Herpene

Herpene, Eğirdir’de kış akşamlarında ada halkının deyimiyle “eli boşluktan” yapılan bir eğlencedir. Herpene akşamlarında herkes evinden bir şey getirir. Özellikle kış akşamlarının vazgeçilmezi olan çakal helvası yapılır. Kimi çıtır çıtır nokul pişirir. Kimisi ise balık kurması getirir. Balık kurmasının yanına tuzsuz patates salatasını eksik etmezler. Tüm bu yapılanlar, bir komşu evinde toplanır. Büyüklere ayrı küçüklere ayrı sofralar kurulur ve saatlerce sofra başında sohbet eşliğinde getirilenler yenir. Dışarısı buz gibi iken sıcacık bir evde yapılan bu toplantılar, ada halkını çok mutlu eder. Genci yaşlısı ayrı ayrı eğlenir.

M.D.

3.2.1.2.2. Hamsin

Hamsin, karakıştan sonra gelen elli günlük kış sürecidir (Devellioğlu, 2010:37). 5 Şubat gibi başlayan hamsin dönemi kışın en sert geçtiği aydır. Bu dönemde kış normal seyrini yaşar. Yani hava sıcaklığında iniş çıkış çok sık yaşanmaz. Hava sıcaklığının en düşük olduğu bölümdür. Hatta bu bölüme ait atalarımızın yıllardır anlata geldiği bir hikayemiz vardır. Bu hikâyeyi bu bölümde anlatmak çok yerinde olacaktır:

“Poyraz’ın Oğlu Nasıl Evlendirildi?”

Karlı ve soğuk bir Pazar sabahı, kapı çalındı; içeriye bir kadın girdi:

-Hoyrazın oğluyla Kabayelin kızını evlendiriyoruz, düğünümüze buyurun, dedi.

Bir elinde bulgur kesesi, diğerinde pekmez çanağı olan bu kadın gittikten sonra anneme bu düğüne beni götürmesini rica ettim. Kırmadı; öğleden sonra beraber gittik.

Yıkık bir kapıdan içeriye girdik. Burası oğlan evi imiş. Avluda atası etrafına toplanan birkaç kadın, beni görünce evvela şaşırdılar. Sonra:

-Sen mahalle çocuğusun, yabancı sayılmazsın, gel bakalım, dediler.

Yanlarına vardım. Toplanan bulgur ve pekmezden pilav ile aşure pişiriyorlardı. Böyle bir düğünü hiç görmemiş olduğum için, merakla sağa sola bakarken karşımdaki dut ağacına asılmış bir kağıt gördüm; okudum:

“Hoyrazın oğluna kabayelin kızını alıyoruz, düğünümüze buyurun” cümlesi yazılıydı. Bu yazının ne maksatla yazıldığını, ağaca niçin asıldığını sordum.

İhtiyar bir kadın, kelime arar gibi biraz durakladıktan sonra:

-Evlenenlerin kağıtları asılmıyor mu? Dedi.

Ağaca asılan bu kağıt ile kadının sözleri tecessüsümü büsbütün artırdı. Bilmediğim kısımları öğrenmek için oradakilerden birine:

-Penbe aba, dedim. Düğüne nasıl başladınız?

İhtiyar komşu:

-Misafirleri çağırmak için okucu çıkardık. O, evleri dolaşırken biz de üç yol ayırında eski hasırla uzunkabak kurusu yaktık. Okucunun evlerden topladığı bulgurla pekmezden, pilavla aşure pişiriyoruz, davetlilere yedireceğiz. Buradan sonrasını da kendi gözünle gör, dedi.

Bu sırada karşıdaki evde def, dömbek çalınmağa başladı. Meğer orası kızı ve imiş gelini okşuyorlarmış. Eni konu düğün yapıyorlardı. Oraya da gittim. Fakat aralarına girmeğe muvaffak olamadım. Yalnız, eğlenenlere görünmeden türkülerini dinledim:

Silip süpürdüğüm evler,
Oturup durduğum yerler,
Annem seni her gün arar,
Hey hey hey anam...

Tepsiye koyarlar tuzu,
Üstüne örterler bezi,
Annesinin kibar kızı,
Hey hey hey aman...

Evlerini ıssız koyan,
Destileri susuz koyan,
Annesini kızsız koyan,
Hey hey hey aman...

Anne hamama vardın mı?
Yündüğüm yerleri gördün mü?
Şimdi kıymetim bildin mi?
Hey hey hey aman...

Dutun atının başını,
Silin gözünün yaşını,
Çağırın oğlan kardeşini.
Hey hey hey aman...

Hava soğuk olduğu için açıkta daha fazla kalamadım; eve döndüm. Çok geçmeden annem de geldi. Göremediklerimi de ondan öğrendim.

Gelin okşandıktan sonra, oradakilerden biri güveğ, biri de gelin olmuş. Kolkola girerek oğlan evine gelmişler. Yemek yendikten sonra içlerinden biri şu duayı okumuş: “Elhamdülillah elhamdülillah

elhamdü lillâhillezi etamena ve sadekana vecealna minel müslimin Suфра doluluğu için, hak berekât vermekliğı için, ahd için, aman için, son nefeste iman için, Allah rızası için, Habibullah ruhu için rızaen lillâh fatiha.” Daha sonra Elham okunmuş. Nikah kıyılmış. “Allah dirlik, düzenlik versin.” Denilerek güveğı gerdeğı sokulmuş. Eğer evliler birbirlerinden memnun olurlarsa hava kabayeledönecek, karlar eriyecemış.

Eskiden, bu düğünü, çarşıda erkekler yaparlarmış ve zamanın kadısında izinname verir ve nikâhı tescil edermiş (Ezen, 1944:1657-1658) !..

Süleyman Demirel Üniversitesi’nin hazırlamış olduğı “İsparta’nın Somut Olmayan Kültürel Mirası” adlı çalışmada derlenen “Poyraz Tepesi Oyunu”nun da buraya eklenmesi uygundur diye düşünüyorum:

Aşağıyaylabel köyünde çocukların oynadığı bir oyundur. Köyde poyraz çıktığında bütün çocuklar toplanır ve “poyrazın deliğini tıkıcaz” derler. Evlerin kapılarını çalarak

“Poyraz tepesi, tepesi

Hacıoğlunun gancık sıpası, sıpası

Vermeyenin kızı olsun”

diyerek evlerden yiyecek toplarlar. Köyde boş bir alana gidip bu toplanan yiyeceklerle bütün çocuklar karınlarını doyururlar ve o alana bayrak dikip poyrazın deliğini tıkadık derler.

3.2.1.2.2.1. Soğuk Hamsin Gecelerine Eşlik Eden Oyunlar

İsparta’da kış ayları sert geçer. Aralıktan ziyade kasım ayının ikinci yarısında kış süreci başlar ve nisan sonuna kadar devam eder. Ocak, şubat aylarında kar yağar, havalar soğuk geçer. Uzun sürecek olan kış ile birlikte halkın folklor dolu hayatı da başlar (Alparslan, 1985: 16).

Yöre halkı uzun kış gecelerini tasarladığı geleneksel toplantılarla eğlenceli hale getirir. Bu toplantılarda sevilen yiyecekler ev hanımları tarafından hazırlanır.

Olmazsa olmaz yiyecekler: haşlanmış şeker pancarı, kavrulmuş kenevir, gölle adı verilen buğday ve nohutun kaynatılmasıyla hazırlanan yiyecek yapılır. Yapılan bu yiyecekler belirlenen bir büyüğün evinde toplanır ve misafirler bu eve davet edilir. Toplanan evde gece boyunca sohbetler edilir, sohbet eşliğinde hazırlanan yiyecekler yenir ve oyunlar oynanır. Oynanan oyunlar yöreye göre değişiklik gösterir. Örneğin Yalvaç tarafında “Baca Baca Kaç Baca” ve “Yüzük Oyunu” kış gecelerinin vazgeçilmez oyunlarıdır.

F.Y.

3.2.1.2.2.1.1. Baca Baca Kaç Baca

Baca Baca Kaç Baca, kış gecelerinin en sevilen oyunlarındanıdır. Konu komşu bir araya gelince her bir kişi sırayla “Baca baca kaç baca?” bilmecesini sorar. Bu oyun köyde

veya mahallede bulunan aile üyelerinin sayısının ve cinsiyetinin soruya dahil edilmesiyle oynanır. Amaç üye sayısı ve cinsiyet bilgileri verilen aileyi ilk seferde tahmin etmektir. Oyun sorusu örneği şu şekildedir:” Baca baca kaç baca iki kız var, bir oğlu?” karşı taraf hemen bir düşünür iki kız bir oğlu olan aile kim olabilir diye.

Böylece hem eğlenilmiş hem de eş dost yad edilmiş olur.

F.Y.

3.2.1.2.2.1.2. Yüzük Oyunu

Bu oyun en az dört kişiyle oynanır. Evde bulunan havlular yere yerleştirilir, en az altı havlu olur ve bir tane de yüzük ortaya atılır. İlk başlayacak grup şaşırtmacalı bir şekilde yüzüğü havlulardan birinin altına saklar amaç bu yüzüğü ilk seferde bulabilmektir. Oyuna başlayan grup havluyu bulamazsa hak karşı tarafa geçer ve oyun bu şekilde devam eder.

Yöre halkının söylemine göre yüzük oyunu günümüzde varlığını korusa da eskiden evlerdeki aydınlatmanın çok iyi olmaması bu oyunun şimdiye oranla eski zamanlarda daha eğlenceli oynanmasına sebep olmuştur.

F.Y.

3.2.1.2.2.2. Güdük Ay (Cücük Ay)

Aralık ve ocak ayının ağır geçen kış süreci yöre halkını yorar. Yöre halkı baharın habercisi olacak şubat ayını beklemeye başlar. Söz konusu ayın özel adı “güdük”tür. Şubat ayına güdük denmesinin sebebi diğer aylara kıyasla dört yılda bir de 29 gün çektiği içindir (Aras, 1985:3)

Isparta’da karşımıza çıkmasa da Erzurum’a ait olan “Güdük Ayı” ile ilgili ilginç bir inanışa burada yer vermek uygun olacaktır:

İnanışa göre cücük isimli hayali bir mahluk, ayın birinden itibaren köyün alt tarafından başlayarak her gün bir eve misafir olur. O günkü havanın durumu, ev halkının konuklarına gösterecekleri ilgiye bağlıdır. Eğer, misafir memnun değilse hava çok soğuk ve karlı olacaktır. Dolayısıyla sıra kendilerinde olan hane, o gün tüm yönleriyle özel bir gün geçirir.

Isparta’da bu şekilde bir uygulama karşımıza çıkmasa da halk şubat ayını genel olarak “güdük ay” olarak anar (Aras, 1985:3)

3.2.1.2.3. Sayılılar

Isparta halkı sert soğukların etkisinden dolayı olsa gerek kışın çıkmasını dört gözle bekler. Bu aşamada geçen süreyi de belli aralıklarla hesaplar. Mesela zemheri ve hamsin

aşamalarının 45 gün sürdüğünü iyi bilir. Bahara girişte de 45 gün hesaplanır. İşte bu dönemlere de halk ağzında “Sayılılar” denir.

3.2.1.2.4. Cemreler

Eski çağlardan itibaren milletler tabiat olaylarını gözlemlemiş, tabiatla belli bir süreyle vuku bulan iklim olaylarını düşünerek işlerinin, yaşam tarzlarının ve sosyal hayatlarının gereğiyle halk takvimleri meydana getirmişlerdir. İnsanlar yaşamlarını daha az yorucu hale getirmek ve işlerini güçlerini daha düzenli yapabilmek için bu halk takvimlerini oluşturmuştur. (Hamarat, 2012: 165)

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlarda baharın gelmesi yeni bir başlangıç olmuş, yaşamlarını canlandırmıştır. Doğanın yeşile boyanması ile ekimler dikimler yapılmış ve her yörede farklı inanç ve uygulamalarla kutlanmıştır.

Hız. İsa'nın doğumu başlangıç kabul edilerek meydana getirilen takvimde yılın başı ocakla başlar ve bilindiği kadarıyla iklim olaylarıyla bir bağlantısı bulunmamaktadır. Fakat bazı toplumlar kendi tecrübeleri sonucunda oluşturdukları cemre, nevruz gibi kavramları tarıma buna bağlı olarak da iklime dayalı olarak oluşturmuştur. Mesela Hıdırellez insanların doğaya olan tutkusunu gösterir. Fakat bu tarıma bağlı yaşam zamanla gücünü kaybetmiş ve toplumlar sanayileşmeye ayak uydurmuştur. İşte bu noktada halk takvimi eski gücünü yitirmiş kendi yerini yeni ortak takvime vermiştir. Tabi tarıma ve hayvancılığa halihazırda devam eden insanlarımız bu takvimsel uygulamalardan faydalanmaktadır. (Hamarat,2012: 166)

Türkler eski dönemlerde atlı göçebe yaşam tarzını sürdürürken hayvana bağlı idi. Giysi yapımında yiyecek ve içecek üretiminde hayvan hep baş tacıydı. Kısacası hayvan Türkler için birinci derecede yaşam kaynağıydı ve olmazsa olmazdı. Bundan mütevellid kendi takvimleri de bu yaşam tarzına bağlı olarak oluşturulmuştur ve Türkler on iki hayvanlı Türk takvimini tasarlamıştır. Türkler bir süre sonra toprakla uğraşmaya başlayınca yerleşik hayat yüz göstermiştir. Zaman içinde topraktan fazlaca verim alan Türkler tarıma bağlı bir hale gelmiştir. Bu sebeple de halk takvimi oluşumunda tarım birinci etken olmuştur. Tarımla haşır neşir olan Türkler bu konuda ciddi bir gözlemle tecrübe sahibi olup takvimlerini oluşturmuştur. Başlıktan hareketle ele alacağımız cemre hadisesi de tarıma ve hayvancılığa bağlı toplumlarda görülmektedir. Bilhassa Fars, Arap ve Türklerde rastlamakta olduğumuz cemre hadisesi baharın yüzünü göstereceği zamanlarda meydana getirdiği uygulamalar vardır. (Hamarat,2012:166)

“Cemre” kelimesinin sözlük anlamı: Cemre Arapça bir kelimedir ve bu kelime hakkında birçok kaynakta pek çok bilgi ve tanımlama bulunmaktadır. Örnek verilecek olursa:

Akla ilk gelenlerden biri “Ateş koru” benzetmesidir. Bununla beraber “yanmış kömür parçası, kor, kıvılcım, köz” gibi tanımlamaları da mevcuttur. (Hamarat,2012: 167)

Isparta’da ilk cemrenin şubatın üçüncü haftası düştüğü inancı hakimdir. İnanca göre bu bahsedilen ilk cemre havaya düşer ve havayı ısıtmaya başlar. Şubatın son haftasında suya düşen cemre suyu ısıtır. Son olarak martın ilk haftasında toprağa düşen cemre toprağı ısıtır. Ateş koru olarak nitelendirilen cemrenin toprağa düşüşüyle yeryüzü ısınmaya başlar ve bahar yüzünü gösterir.

Kimi anlatmalara göre eskiden çiftçiler evlerini cemrenin düşüş aşamalarına göre inşa ederlermiş. Bahsedilen evler duvarları iç içe gelecek şekilde üç ev görünümünde yapılmış. En iç kısım soğuğa en dayanıklı olan evdir. Bu üç bölümde de ateş yanarmış. Çiftçiler birinci cemre düşünce en içteki evin ateşini söndürürmüş. İkinci cemre düşünce ikinci kısma geçermiş. Üçüncü cemrenin düşmesiyle de üçüncü eve geçip hayvanlarını da otlağa gönderirlermiş. Bu gibi anlatmaları baz alırsak cemrenin meydana gelişinin menşeyini toplumların temel ihtiyaçları oluşturur. Bu temel ihtiyaçlarda asıl olanlardan biri barınmadır. Barınmada dikkat edilmesi gereken unsurlar da tamamen iklimle alakalıdır. Bu sebeptendir ki yağışın az iklimin kurak olduğu İç Anadoluda kerpiç evler; iklimin nemli, ormanın bol olduğu Karadeniz’de ahşap evler yapılır. Isparta Akdeniz şehri olmasına rağmen yarı kurak iklimle sahip olduğu için özellikle kırsal kesimlerde kerpiç evlerle karşılaşırız (Hamarat, 2012: 170).

Görüldüğü gibi iklim, giyim, kuşamla beraber bütün temel ihtiyaçlarımız için önemli bir unsurdur. Buna mütakip insanlar hava olaylarını titizlikle takip etmişlerdir. Cemre hadisesi de bu titizlikte ortaya çıkmıştır denilebilir. Isparta’da cemrenin seyrini 20 şubatla başlatıp martın ikinci haftasında bitirmişlerdir. Şubat’ın üçüncü haftası havaya, şubatın son haftası suya ve martın ilk haftasında toprağa düşer.

3.2.1.2.5. Gök Karga Kışı

Baharın kendini göstermesiyle oluşan yeşil yapraklı ağaçların o dönemde meydana gelen soğuklardan etkilenip yaprakları yandığı için (Yaprakların zarar görmesini yöre halkı yanmak diye adlandırıyor.) bu aralığa “Gök Karga Kışı” denir.

A.Ç.

3.2.1.2.6. Leylek Kışı

Mart ayına doğru leylekler şehre gelmeye başlar. 9 Mart’ta dişi leylek yuvasına bir yumurta bırakır. Sonrasında uçar gider. 15 Mart’tan tekrar gelerek iki yumurtasını daha bırakır ve kuluçkaya yatar. Yavrular çıktığı vakit leylek ilk çıkan yavruyu yuvasından atar. Halkın söylemine göre bu yavru 9 Mart’ta yuvaya bırakılan yumurtadan çıkmıştır. Bu sebeple

de bu yumurtanın bırakılma zamanı kış dönemi olduğu için bu yavru cılız ve hastalıklı olacaktır. Bu sebeple ölmesi gerekir. Leylek kışı 22 Mart ve 28 Mart arasındaki zamana verilen addır.

A.Ç.

3.2.1.2.7. Kocakarı Kışı

Mart ayının sonuna doğru hava ılımaya başlar. Daha doğrusu cemreler sonrasında insanlar havaların ısınacağını düşünüp kış hazırlıklarını fazla fazla kullanır. Derken mart soğuğu kendini birden gösterir ve insanları zor durumda bırakır. İşte Isparta’da anılagelen bu kocakarı kışı böyle zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bu konuyla ilgili anlatılan iki rivayet şu şekildedir:

➤ I. Rivayet

Eski zamanlarda geçimini hayvancılıktan sağlayan bir kadının uzun süren kışın sona ermesinden sonra doğaya karşı: “Oh nihayet kıştan kurtulduk da bahar geldi.” diye söylenmesini duyan tabiat ana, bu yaşlı kadına kızgınlığını belli etmek için sert bir fırtına çıkarmış. Bunu gören yaşlı kadın hayvanlarını kapalı mekâna almış. Yakacak odunları bittiği için hayvanlarını ısıtmak amacıyla elinde bulunan kazma-kürek saplarını yakmış. Fakat yine de hayvanlarının donmasını önleyememiş ve hayvanları ölmüş. Bu sebeple de yılın her bu aralığında yaşanan soğuğa Kocakarı Kışı denir.

A.Ç.

➤ II. Rivayet

Bir ana bir kızıyla yaşarmış. Anne çok yaşlı olduğu için kızına “Ben öleceğim nasıl olsa sen de gelin olacaksın bu kış hazırlığını yapmayalım, dinlenelim.” demiş. Fakat talih bu ya ne kocakarı ölüyormuş ne de kızı gelin oluyormuş. Tam bu zamanda bir fırtına kopmuş. Ana kız hiç hazırlıkları olmadığı için hem aç kalmışlar hem de çok üşümüşler. İşte bu kocakarı ve kızının bu zorluğu yaşadığı zamana kocakarı kışı denir.

H.S.

3.2.1.2.8. April Beşi

Rumi takvime göre April beşi, Nisan ayının 5.günüdür. April 5’i miladi takvimde Nisan ayının 18’ine tekabül ediyor.

Nisan ayı her ne kadar baharın habercisi olsa da ansızın yaşanan şiddetli soğuklar “Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden” söyleminin doğmasına vesile olur. Hıdırellez

öncesinde yaşanan bu soğuklarda halk tarlaya inmemeye özellikle de hayvanlarını çıkarmamaya dikkat eder. Çünkü yaşanan şiddetli soğuk ya da fırtına tarlanın işlenmesine yardımcı olan öküzün ölümüne sebep olur. Bu sebeple Nisan ayının son günleri “Öküz öldüren soğuklar” olarak anılır.

M.K.

3.2.1.3. Bahar

Mart ayından sonra gelen günler; yeniliğin, tazeliğin habercisidir. Bu başlık altında şehre yeniliği, tazeliği getiren Hıdırellez, Çiçek Fırtınası, İncebahar, Ayın Yenisi gibi alt başlıkları inceleyeceğiz.

3.2.1.3.1. Yumurta İsteme Şakası

Isparta'nın Senirkent ilçesinde her yıl 1 Nisan'da büyüklü küçüklü her yaştan insan belirlediği bir komşusuna yumurta istemeye gider. Eğer komşusu 1 Nisan olduğunu unutursa yumurta kapıya gelen komşunun olur. Fakat olur da ev sahibi günlerden 1 Nisan olduğunu hatırlarsa gelen komşuya yumurtayı vermez. Yumurta kendinde kalır. Bu gelenekselleşen oyunu oynarken çocuklar özellikle yaşlı komşuların kapısını çalmaya koşar. Çünkü bugünü yaşlıların unutma ihtimalini daha yüksek görürler. Tabi buradaki amaç eğlenmek olduğu için 1 Nisan'ı unutan ev sahipleri de yumurtayı verirken çok eğlenir ve kendi unutkanlığına da bir o kadar şaşar.

Bu etkinlikteki bir diğer amaç da baharın gelişini şakalı, bol kahkahalı bir şekilde karşılamaktır.

F.Y.

3.2.1.3.2. Haşhaş Çapası

Afyon şehrimize ismini veren bitkidir haşhaş. Bilindiği üzere afyon haşhaş bitkisinden elde edilir. Haşhaş bitkisinden de en fazla verim alınan şehir Afyon'dur. Fakat coğrafya benzerliği sebebiyle Isparta'da da oldukça fazla görülür.

Isparta'da haşhaş ekimi güz yağmurları zamanında başlar. Bu da ekim ayına tekabül eder. Eylül ayında ekime hazırlanan tarlaya ekim ayında haşhaş tohumu atılır. Haşhaş bol yağmur sever bu sebeple ekim, kasım ayları çok verimli geçer. Haşhaş mart ayına yetişir. Fakat haşhaşın yetiştirme döneminde iki çapa aşaması vardır. Çapa toprağın havalanması ve otlardan arınması için gerekli bir uygulamadır. Isparta'da birinci haşhaş çapası mart ayının sonunda yapılır. İkinci haşhaş çapası da nisan ayının sonunda yapılır. Haziran ayında haşhaş artık baş verir. Baş veren haşhaş başağının kuruması beklenir. Bir ay sonra kuruyan haşhaş

başağı toplanır. Başaklar kırılıp içindeki haşhaş tohumları çıkarılır. Bu tohumların birazı satılır, kalanıyla yağ elde ederler. Köyde bulunan yağ dükkanlarına haşhaş tohumları götürülür ve orada bulunan mendenen geçirilip yağ elde edilmesi için teslim edilir. Köylü bu işlemi sadece kışa hazırlık gibi tek seferde değil de yağı bittiğinde taze taze çekirme usulüyle yapar. Yağı çıkarılan tohum posaları hayvanlara yem olarak verilir.

K.Ç.

Haşhaş çapalama zamanları halk arasında özel günleri belirlemekte ya da anlatmakta sık sık anılır: “Ben haşhaşın ilk çapasında doğmuşum, filancanın düğünü ikinci çapalarda yapılacaktı.”

S.Y.

3.2.1.3.2. Hıdırellez

Hızır ya da Hızır-İlyas var olduklarına inanılan iki peygamberdir. Bu iki peygamberin ab-ı hayat adı verilen sonsuzluk iksirinden içip sonsuzluğu yakaladıklarına inanılır. İlyas peygamberin denizdeki; Hızır peygamberin de karadaki canlılara yardımcı olup bolluk ve bereket sağladıklarına inanılır. Takvimde 6 Mayıs’ı gösteren gün ise Hızır ve İlyas’ın bir araya geldikleri gün diye bilinir ve bugün iki ismin birleşiminden doğan “Hıdırellez” kelimesiyle anılır (Ocak, 2019:52-54).

Hızır ile İlyas’ın varlıklarına dair birçok rivayet, birçok düşünce vardır. Hatta “Hızır” kelimesinin Kuran-ı Kerim’de geçmemesi sadece İlyas isminin iki kez zikredilmesi üzerine Hızır’ın kimliği ile ilgili soru işaretleri oluşur. Fakat bu noktada El-kehf suresine yer vermek konuyla ilgili daha iyi fikir sahibi olabilmemiz açısından verimli olacaktır. Surenin 60-82 ayetleri arasındaki bu kısma şu şekildedir:

60. Bir zaman Musa, gene (bir adam)ına şöyle demişti: “Ben iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayıp gideceğim, yahut (maksadıma erinceye dek) uzun zamanlar geçireceğim.”

61. Bunun üzerine onlar, bu iki (deniz) arasının birleşik yerine ulaşınca balıklarını unuttular. (Balık) denizde bir deliğe doğru yolunu tutmuştu.

62. Vaktaki (oradan geçip gitdiler), Musa gene (adam)ine dedi ki: “Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan andolsun yorgun düşüldük.”

63. (Gene) “Gördüm mü, dedi, kayaya sığındığımız vakit ben balığı unutmuşum. Ona söylememi Şeytan’dan başkası unutturmadı; O, şaşılacak bir sûrette deniz(e atıldı), yolunu tutub gitti.”

64. (Musa) “İşte, dedi, bizim arayacağımız buydu.” Şimdi izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler.

65. Derken, kullarımızdan (öyle) bir kul buldular ki, biz ona tarafımızdan bir rahmet vermiş, nezdimizden (has) bir ilim öğretmişdik.

66. Musa ona: “Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbi olayım mı?” dedi.

67. O da (Musa’ya): “Doğrusu sen benim beraberimde asla sabr edemezsin,

68. (İç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabr edersin?” dedi.

69. O da: “Allah dilerse beni sabredici bulacaksın, sana hiçbir işde karşı gelmeyeceğim” dedi.

70. (O): “Eğer bu suretle bana tâbi olacaksan ben sana anı söyleyinceye kadar, bana hiçbir şey sorma” dedi.

71. Bunun üzerine kalkıp gitdiler. Nihâyet (bir) gemiye bindikleri zaman o, bunu deliverdi. (Musa) dedi ki: “İçindekileri (suda) boğasın diye mi onu deldin? Andolsun büyük bir iş yaptın.”

72. Dedi: “Sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?”

73. (Musa): “Unutduğumdan dolayı, dedi, beni muaheze etme. Şu arkadaşlığımızda bana güçlük yükleme.”

74. Yine gitdiler Nihayet bir oğlan çocuğuna rastgeldikleri zaman o, hemen bunu öldürdü. (Musa) dedi ki: “Tertemiz (mâsum) bir canı, (diğer) bir can karşılığı olmaksızın öldürdün ha! Andolsun ki sen çok kötü bir iş yaptın.”

75. (O zat) dedi: “Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?”

76. (Musa): “Eğer, dedi, bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme. (O takdirde) tarafımdan muhakkak bir özre ulaştırmışsındır. (Benden ayrılmakda mâzur sayılırsın).

77. Yine gitdiler. Nihayet bir memleket halkına vardılar ki, orada ahalisinden yemek istedikleri halde kendilerini misafir etmekden imtinâ etmişlerdir. Derken yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. O bunu derhal doğrultuverdi. (Musa) dedi ki: “Dileseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın.”

78. “İşte, dedi, bu benimle senin ayrılışıdır Sana, üzerinde aslâ sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim.

79. “Gemiye gelince, (o) denizde iş yapan yoksullarıdır. Onun için ben onu kusurlu yapmak istedim (ki), arkalarında her (sağlam) gemiyi zorla almakda olan bir hükümdar vardı.,

80. “Oğlana gelince, onun anası da babası da iman etmiş kimselerdi. Bunun için onları azınlık ve kâfirlik bürümesinden endişe etdik.

81. “İstedik ki onların Rabb’i bunun yerine kendilerine temizlikçe daha hayırlısını, merhametçe daha yakını versin.

82. “Duvara gelince, bu, o şehirde iki yetim oğlanındı. Altında da onlara ait bir define vardı. Babaları iyi bir adamdı. Binaenaleyh Rabb’in diledi ki, ikisi de rüşdlerine ersinler, definelerini çıkarsınlar. (Bu) Rabb’inden bir merhametdi. Ben bunları kendi re’yimle yapmadım. İşte üzerine sabredemediğin şeylerin içyüzü.” (Ocak,2019:52-54)

Kıssa’dan anladığımıza ya da yapılan yorumlara baktığımızda Hızır’ın peygamber değilse bile Hz.Musa’ya fikir verebilen bir velî olabileceği tezini düşünebiliriz (Ocak, 2019: 72-73).

Bazı kaynaklarda Hızır’ın gerçekte İlyas’ın ta kendisi olduğuna dair anekdotlar vardır. Çünkü ayetlere bakıldığında İlyas’ın iki defa ismen anılmasına karşılık, Hızır isminin bir kere bile geçmemesinin bu fikrin ortaya çıkmasında büyük payı vardır (Ocak, 2019:86).

Öyle ki Hızır kelimesi bir lakap, İlyas kelimesinin ise bir isim olması bu noktada dikkat çeken bir unsurdur. Hızır kelimesi Arapçada “yeşil, yeşil dal veya yeşilliği çok olan yer” anlamına gelir. Bazı kaynaklarda Hızır’a neden bu lakabın verildiğine dair anlatı şöyledir:

“Ona El- Hadır denilmiştir; çünkü kuru yer üzerine oturduğunda altında otlar yeşerip dalgalanırdı.” Mealindeki hadis pek çok kaynaktan yer almıştır. Bu ve benzeri rivayetler zamanla daha da

zenginletirilmiş, mesela “Hızır nerede namaz kılsa oranın hemen yeşerdiği şeklinde yeni hadisler uydurulmuştur.” (Ocak, 2019:67)

Bu sebeptendir ki insanlar 6 Mayıs Hıdırellez günü kendilerini kırlara, yeşilliğin bol olduğu alanlara atarlar.

Isparta çevre köylerinde halk Hıdırellez’de bol bol dua eder, evin bereketi olsun diye bol bol yemek pişirir. Şimdi buna benzer uygulamalara yer verelim:

Hıdırellezden bir gün önce çobanlar koyunları dağdan getirir. Getirilen koyunların Hıdırellez gününün erken saatlerinde sütleri sağılır. Sağılan sütler pişirilir. Tabiatın çimenlerin, yaprakların üzerine bıraktığı çiy taneleri kadınlar tarafından toplanır. Bu toplanan çiy taneleriyle ısıtılan süt yoğurt mayalanır.

Kızlar tarafından evlerin avlularına salıncaklar kurulur ve toplanan çocuklar gençler salıncaklarda sallanırlar. Sonrasında anneler odun ateşinde bulgur pilavı pişirir. Pişirilen pilav sabah çiy tanesiyle mayalanan yoğurt eşliğinde yenir.

Isparta merkezde yapılan uygulamalar ise şu şekildedir:

Isparta’da halk geniş mesirelik alanlara gider. Özellikle evlenme çağındaki genç kızlar ve erkekler gider ki birbirlerini görüp beğensinler diye. Günün en gözde yiyeceği ise kavak dalına batırılıp yapılan renkli şekerlemelerdir. Gençler, birbirlerine uzaktan uzağa türküler, maniler ve tekerlemeler okurlar.

Hıdırellez günü söylenen türkülerden bazıları:

Su içtim yudum yudum

Gel benim nazlı dudum

İki dünya bir olsa

Sensin benim umudum

Su akar kütüğünden

İçilmez köpüğünden

İpek olsam sarılsam

Dudumun topuğundan.

E.K.

Çek deveci develerin yokuşa aman

Gönül ister seninle konuşa aman

Aman develi sordum nereli
Devesine sazına yandım ela gözüne

Develeri daylak gelinlerin oynak
Olmuş kız anam bal ilen kaymak

Üzüm isterim şeker isterin
Varacağım oğlanı bana gösterin

Benim yüküm erikte değil zerdali
Hadi güzel oğlan zerdali

Benim de yârim akıllı değil zır deli
Zır deli aman zır deli aman

Leylak gözlü havam uykulardan
Daha yârim küçücük ele inanamam.

E.K.

Bahçalarda mor meni yâr yâr aman yâr
Verem ettin sen beni aman yâr

Nere verem olmıyam yâr yâr aman yâr
Eller alıyor seni aman yâr

Bahçalarda pırasa yâr yâr aman yâr
Leyli kocasız kalsa aman yâr

E.K.

Yeşil pınarın gelini
Gelir salını salını
Göster gelin konağın yolunu
Almayınca gitmem seni
Var git oğlan sen yolunca
Kamalar geçer boynunca

Beş kardeşim var boyunca
Öldürürler oğlan seni

Yolculuktur benim işim
Kız yoluna koydum başım
Almayınca gitmem
Kaçırırım gelin seni

E.K.

Aşağı derim de yukarı bakar
Ayrılalım derim de boynunu бүker
Senin emsallerin oğlan kız yapar
Ver elini kömür gözlüm gidelim aman gidelim

Gel yiyelim sepetteki vişneden
Sarılalım bu gençlikler geçmeden
Bir su doldur anangilin çeşmeden
Ağlar olsa da içelim yârim içelim

Yalvaç bağlarında yedim üzümü
Mısırlı yaylasına diktim gözümü
Vardım baktım yaylasında yoğumuş
Yeşil çimenlere sürdüm yüzümü

A.Ç.

Aslan derler bu dağları delene
Yiğit derler yar yolunda ölene

Kefen nasip olmaz güzel sevene
Severim güzeli korkmam ölümünden

E.K.

Yâr giderim haberin olsun
Bağların bahçelerin solsun

Duydum ki yeni yâr sevmişsin mübarek olsun
Bende bir yâr seveğim de içerine dert olsun

E.K.

Bahçelerde pırasa
Yaprağına kar yağsa
Leylim leylim leylim yâr
Kızlar kocasız kalsa
Sakallıya yalvarsa
Leylim leylim leyl olsa
Leylim leylim leylim yâr

E.K.

Hıdırellez günü okunan manilerden bazıları:
Vardım bunar akmıyor
Yar yüzüme bakmıyor
Her çiçekler açılmış
Yârim gibi kokmuyor

A.U.

Dut ağacı değilim
Dut verici değilim
Aç koynunu sevdiğim
Can alıcı değilim

A.U.

Dutların tuttu beni
Sevdan kuruttu beni

Hayırsız yâr imişsin
Gittin unuttun beni

A.U.

Ak kavaktan dal kestim
Ay benim efe feslim

Evvel kendin gelirdin
Şimdi selamı kestir

A.U.

Dağdan dağa aşalım
Çifte camız koşalım
Sen yağmur ol ben bulut
Yağarken kavuşalım

H.S.

Karpuz kestim kan gibi
Az da gönlün var gibi
Yârim gönlün var ise
Bizde para pul gibi

H.S.

Kahve piştiği yere
Pişip taşıdığı yere
Güzel çirkin aranmaz
Gönül düştüğü yere

H.S.

Altın tabakta reçel
Bu günler gelir geçer
Ağzım dilim söylemez
Kalbimden neler geçer

H.S.

İnci idim ezildim
Ak gerdana dizildim
İster al ister alma
Ben alınına yazıldım

H.S.

Güvercin uçuverdi
 Kanadın açıverdi
 Eloğlu değil mi?
 Koydu da kaçıverdi

H.S.

Karanfil tarçınsın
 Kız sen benim harcımsın
 Bana çok naz eyleme
 Ben ölürsem acırsın

H.S.

Karanfil eker misin?
 Balınan şeker misin?
 Dünyada ettiğini
 Ahrette çeker misin?

H.S.

Kavak kavaktan uzun
 Kavakta biten üzüm
 Al gömleğin içinde
 Oynayan yiğit bizim

H.S.

Ala koçum yayılır
 Saçakları sayılır
 Çıkma güzel kapıya
 Gören olur bayılır

H.S.

Bahçelerde bal kabak
 Açılır tabak tabak
 Beni beğenmez iken
 Aldığın matlığa bak

H.S.

Hıdırellez gününde söylenen tekerlemeler:

Anam yoğurt getirdi
 Kedi burnunu batırdı
 Bu kediyi n'etmeli
 Kaynar kazana atmalı
 Kediciğe pek yazık
 O yoğurdu dökmeli
 Bir atım var tahta
 Biz gidiyoruz bu hafta
 Çokça yeriz yoğurdu
 İneğimiz doğurdu
 Görsen sen bizim ineği
 Üstüne kondurmaz sineği

Ş.B.

Araba gelir takur tukur
 Benim babam neden fakir
 Belki de fakir değil
 Anam neden halı dokur
 Kardeşlerim, ağalarım
 Ben dizimi ovalarım
 Aman ana canım ana
 Gidiyorum oynamaya

Ş.B.

Hellem mellem
 Şimşir gallem
 Horoz öttü
 Bülbül kızına
 Selam gitti
 Ne zaman gitti
 Yazın gitti
 Yazılası dizilesi
 İpburnundan atılasıca

Ş.B.

İnanışlar ve Yapılan Uygulamalar

- Çiy tanesinden yoğurt mayalanır. Maya tutarsa evin bereketinin bol olacağına işarettir.
- Bütün bakliyat kavanozlarının kapakları açılır ki Hızır'ın bereketinden nasibini alsın.
- Ev sahibi ya da araba sahibi olmak isteyenler bu isteğini bir kağıda çizer ve gül dalına asar.
- Bol rızık isteyen de gül dalına para bağlar.

Kaçınmalar

- Hıdırellez günü evde, bahçede iş yapılmaz.
- Ekim-dikim işleri yapılmaz.
- Bitkiler dallarından koparılmamaya çalışılır.

3.2.1.3.3. Çiçek Fırtınası

Çiçek fırtınası, nisan ayında ağaçlar çiçek açmaya başladığı zaman yaşanan, aslında halkın da dört gözle beklediği bir doğa olayıdır. Bahar zamanında çıkan bu hafif yelin polenleri çiçekten çiçeğe uçuşmasıyla ve uçan bu polenin bir çiçeğe düşmesiyle çiçeklerde döllenme meydana gelir. Sonrasında meyve oluşmaya başlar. Hatta arının görevi de anlattığımız “çiçek fırtınası”nın yaptığı işlemdir. Arı baharda çiçekten çiçeğe dolaşırken ayağına polenler yapışır, arı yapışan bu polenleri konduğu çiçeklere bırakır. Böylece arı da çiçek fırtınası gibi meyve oluşumuna vesile olur.

H.Ç.

3.2.1.3.4. İncebahar

Martın 20'si ile nisanın sonuna kadar olan otların, çiğdemlerin yeni yeni yeşerdiği zamana derler. Baharın başlangıcıdır. Yörede incebaharın gelişi koyunların dağa gönderilme zamanıdır.

3.2.1.3.5. Kiraz Bayramı

“Bayram” kelimesinin üzerine araştırma yaptığımız zaman Kaşgarlı Mahmud tarafından kelimenin aslının Farsça “bezrem/bezrâm” şeklinde açıklandığını görüyoruz. Bezrem/bezrâm kelimesini ise sevinç ve eğlence günü olarak açıklamıştır. Beyrem/bayram telaffuzu Oğuzlar'a aittir (Erdem, 1992: 263-265).

Bakıldığı zaman bayram kelimesini açıklamasına uygun bir şekilde kullanıp usulüne göre yaşıyoruz. Dini bayramlar ve resmi bayramlar dışında kalan, konu başlığımız “Kiraz Bayramı” üzerinde durmak istiyorum. Kiraz mayıs ayının son haftasında olgunlaşmaya başlıyor. Haziran ortasında kiraz olgunlaşır ve dalında toplanmaya başlar. İşte bu dönemde kirazın bolluğu Isparta halkını mutlu eder ve yaşanan bu bereketi sevinçle kutlamak isterler. Bu ritüelin adına da “Kiraz Bayramı” denir.

Isparta halkı bahçelerinde olgunlaşan kirazı kutlamak için kır gezintilerine çıkar, özellikle Dere Mahallesi, kiraz ağaçlarının bol olduğu alanlardan biridir. Halk çay yatağının da olduğu bu bölgedeki mesire alanlarını tercih eder.

Isparta halkının bu coşkulu toplanışı “Kiraz Bayramı” adı altında yapılır. Bu dönemde yakın ilçelerden, merkeze gelenler olur.

Kiraz Bayramı’nda mesire alanlarının olmazsa olmazı kalabalığın bulunduğu noktalardaki şakşak helvacılarıdır. Helvacılar Ramazan ayında ve Kiraz Bayramı’nda tezgahlarını açarlar.

Bugüne özgü yiyeceklerden biri de nokuldur. Isparta’da bayramlarda nokul pişirmek âdettendir. Kadınlar sabah erkenden kalkar ve nokulu öğleüstü yapılacak olan mesire şenliğine yetiştirir.

Diğer şenliklerde olduğu gibi bu şenliklerdeki amaçlardan biri yine annelerin, teyzelerin evlenme çağına gelmiş oğullarına uygun bir gelin adayı bakmaktır. Ya da kızlar ve erkekler kendileri, bakıp görüp birbirini beğenir. Bu sebeple Kiraz Bayramı’nda genci yaşlısı hep birden mesire alanındaadır.

Isparta halkı kışın yorgunluğunu gördüğü kiraz bereketiyle unutuverir.

E.K.

3.2.1.3.6. Gülcülük

Isparta; gül, halı ve haşhaş şehridir. Bir şehrin gül memleketi olabilmesi için bahar mevsiminin serin ve sulak geçmesi gerekmektedir. Isparta halkının bu konuyla ilgili güzel bir deyişi vardır: “Gül ayı, sel ayı” (Dilmen, 1935:163-165).

Gül, Isparta şehrine ilk kez Bulgaristan’da çalışmış olan İsmail Efendi tarafından 1303 yılında getirilir. Sonrasında gül Isparta’ya öyle yakışır ve öyle kabul görür ki uzun yıllardır yapılcasına gelenekselleşir.

Günümüzde de gül üreticiliği revaçtadır. Gül bahçesi olan kişiler gülün budamasını mart ayında yapar ve mayıs ayında açan güller toplanmaya başlar. Bahçe sahibi çevresindeki komşulardan veya ulaşabildikleri insanlardan yardım ister. Tabi para karşılığında teklif eder

bu yardımı. İşi kabul kişi topladığı gül kilosuna göre para alır. Bu sebeple gül bahçesinde çalışanlar hızlı ve çok sayıda gül toplamaya çalışır. Sabah saat beş gibi belirlenen bir meydana toplanırlar. Gül bahçesinin yolunu tutarlar ve gider gitmez bahçeye girerler ki güller güneş tam tepeye gelmeden üzerindeki çiğ tanesiyle toplansın. Bunun sebebi de şudur: Güller güneşle beraber yağını yani kokusunu kaybeder, erkenden toplanırsa yani saat 10.00 civarı toplama işlemi biterse gül yağı verimi daha yüksek olur (Dilmen, 1935: 163-165).

En geç saat 11.00 gibi işini bitiren işçiler hep beraber bir gölgelik bulur kahvaltılarını yaparlar. Bu kahvaltı sofrasını, işinin bitmesine sevinen bahçe sahibi kurar. Bu şekilde gül hasadı tamamlanır.

3.2.1.3.7. Ayın Yenisi (Ayın Çatırı)

Ayın yenisi, Ay'ın büyüme evresiyle ilgili bir süreçtir. Ayın birinden on dördüne ya da on beşine kadar geçen süre ayın yenisidir. Bu süreçte ay hilal şeklinden bütün şeklini alır ve yavaş yavaş tekrar küçülmeye başlar. Büyüme evresinde ayın çekim kuvvetinin meyve ve sebzelerin gelişimini kötü etkilediğine inanılır. Fakat küçülme evresinde bitkilerin kökü toprağa doğru hareket ettiği için verimin yüksek olacağına inanılır.

G.D.

Yöre halkı bu doğa hadisesine “Ayın yarımı, Orak Ay, Bütün Ay” gibi isimler de koyar ve bu süreçte tarlada ekimler yapılmaz. Eğer ekilirse her şeyin kurtlu olacağına inanılır. Ekimin yapılması için ay illa yarım olmak zorundadır. Ayın hilal durumunda kadınlar erişte bile kesmez. Kesildiği takdirde eriştenin siyah renkte olacağına inanılır. Özellikle fasulye, soğan, patates, mısır ve nohut ekiminde ayın hilal olmasına dikkat edilir.

G.D.

3.2.1.4. Yaz

Haziran ayıyla beraber havalar iyice ısınmaya başlar. Yaz sıcaklığının kendini göstermesiyle beraber de çiftçiler meyve bahçelerinde bir hızla çalışmaya başlar. Kayısı ve kirazın bol olduğu Isparta şehrinde bu aya hasat zamanıdır. Bir çiftçi aile üyelerini alarak sabahın erken saatlerinde tarlaya iner. Eğer ürün fazlaysa ve ailedeki kişi sayısı bu işçiliği karşılamıyorsa dışarıdan işçi alınır. Ya da “İmece Usulü” dediğimiz sistemle ürünler toplanır. İmece Usulü, bu yörede fazlaca başvurulan bir yardımlaşma şeklidir. Bu usulün uygulaması şu şekildedir: Bir ailenin tarladaki meyveleri toplanacaksa ve yardıma ihtiyacı varsa komşuları yardım eder. Komşularından birinin meyve toplama zamanında da daha önce

kendisine yardım edilen aile yardıma ihtiyacı olan komşusuna yardım eder. Böylece yardımlaşma sayesinde kimsenin mahsulü heba olmamış olur. Eğer yardım eden ailenin mahsulünü toplayacağı bir bağı bahçesi yoksa emeği geçen kişilere işi karşılığında ya para ödemesi yapılır ya da ailenin başka müşkül durumunda yardım edilir. Örneğin “Yufka Yapımı”nda da imece usulü uygulanır. Bir ailenin kışı geçirecek kadar yufka ekmek yapımı birden fazla işçi gücü ister. Bu noktada imece en aranan uygulama olur.

3.2.1.4.1. Halı Dokumada “Yapağı” Zamanı

Isparta yöresinde yörük kültürünün yansıması ve hayvancılıkla uğraşın sonucu yün ve kıl kolay bir şekilde elde edilmiştir. Anadolu’da olduğu gibi Isparta yöresinde de dokumalarda malzeme kıl, yün ve pamuktur (Oyman ve Akdağ, 2013:231-236).

Halı dokumada yünün elde ediliş zamanı çok önemlidir. Şehir merkezinde fabrikalar belli zamanlarda köylüden “yapağı” adı verilen yün bekler. Köylü de yapağı yani yün kırkımı için mayıs ayını bekler. Kırkım kışın yapılmaz çünkü soğuktan koruyan yün olmazsa ve hava da soğuk olursa hayvan üşür, hastalanır. Kırkımın mayısta yapılmasının bir diğer sebebi de sıcak havalarda yünün hayvanı terletmesine engel olmaktır.

H.S.

Keçinin kırkım zamanı ağustosta yapılır. Özellikle ala düşme zamanında yapılır. Keçinin kılları siyah olduğu için sıcaklığı çok çeker ve hayvan çok terler. Bu sebeple halk keçisini yaz sıcaklığında terletmemek için kırkımını yapar.

E.K.

Kısacası halı dokuyabilmek için lazım olan yapağı mayıs ve ağustos aylarında temin edilir.

3.2.1.4.2. Bunar Pazarı

Bunar pazarı, Eğirdir’de yörük kültürüyle var olan bir uygulamadır. Bunar pazarı kış mevsiminde değil yaz döneminde yapılan bir uygulamadır. Bunun sebebi de şudur: Antalyalı yörükler, kışın Antalya’nın ılık olması sebebiyle orada kalıyor. Orada hayvanlarını otlatıp besliyorlar fakat havalar ısınmaya başladığında ve şehrin güneşinden otlar kurumaya başlayınca yeşilliğin halen bol olduğu Eğirdir’e doğru göçerler. Tabi peynirin, sütün bol olmasından dolayı da pınar kenarında küçük bir “Bunar pazarı” kurarlar. Tabi zamanla bu pazara meyve, sebze hasadını yapan köylü de katılıyor. Böylece bunar pazarı şehirdeki insanların rağbet gösterdiği bir Pazar haline geliyor. Bu pazar 3 ay sürüyor.

E.A.

3.2.1.4.3. Tekke Gezmesi / Tekke Çıkması

Keçiörlü ilçesinde yaptığım derlemede karşıma çıkan “Tekke Gezmesi” geçmiş yıllardan itibaren uygulanan bir etkinliktir. Özellikle yağmurun az yağdığı ağustos-eylül aylarında yağmur duası için civardaki köyler toplanır ve hep beraber “Boyralı” adı verilen tepeye giderler. Orada varlıklı olan sığır keser, elinde avucunda olmayan tavuk keser. Kesilen bu hayvanlar pişirilir ve büyük bir sofraya kurulup hep beraber yemek yenir. Yemekten sonra öğle namazı kılınır ve tüm halk yağmur duası eder. Orada bulunan çocuklara amin dedirtilirdi. Köye geri dönüşte de kalan yemekler atılmaz, hayvanlar için Boyralı’da bırakılır. Hatta anlatılan bir hikâye şöyledir: Bir gün yine köy halkı bu şekilde tekke gezisine çıkar ve tüm ritüelleri gerçekleştirir. Dua edildikten sonra öyle bir yağmur başlar ki köyle ne yapacağını şaşırır, kazanları ters çevirir, tüm eşyaları toplar ve köye zar zor iner.

3.2.1.4.4. Çınar Eğlencesi

Yaz ayları çiftçinin her ne kadar çalışma dönemi olsa da toprağın verdiği bolluğu bereketi kutlamak amacıyla eğlenceler düzenlenirdi.

Yazın gelmesiyle Ispartalılar mesire alanlarına koşuşur. Isparta merkezde “Kiraz Bayramı”, Keçiörlü tarafında “Tekke Gezmesi” yapılırken Eğirdir’de de “Çınar Eğlencesi” yapılır. Özellikle Adalıların katıldığı çınar eğlencesinde yazın gelişi kutlanır. Herkes evinden bir katık getirir. Halk böyle zamanlarda rağbet gören börek ve nokul yanında kiraz ve üzümü eksik etmez.

Bu eğlencede anneler oğulları için genç kızları dikkatle inceler. Ya da gençler kendileri özellikle eğlenceye katılıp boy göstermek ister.

Her ne olursa olsun bu eğlence en çok çocukları mutlu eder. Adalı çocuklar bu şenliği fırsat bilip yeşil alanın, temiz havanın tadını çıkarır. Çınar eğlencesinde oynanan çocuk oyunları meşhurdur: Aşık oyunu, metelik oyunu, saklambaç, harrak oyunu, met değneği oyunu gibi oyunları çocuklar bıkmadan usanmadan oynar.

Bu oyunlar arasındaki “Aşık oyunu” Türk tarihinde önemli bir yeri olan oyundur. Oyun adını küçük baş hayvanların arka bacağındaki diz eklemine bulunan aşık kemiğinden alır. Bu aşık kemiğinin dört köşesi vardır ve neredeyse bir taş dayanıklılığındadır. Tarihimizde de bugün de insanlar ama özellikle çocuklar bu aşık kemiğini oyuncak olarak kullanırmış. En az iki kişiyle oynanan bu oyunda çocuklar on iki tane aşık kemiğini yatay şekilde sıralar. Sıralanan bu kemikleri vurmaya için çocuklardan biri “elcik” adı verilen atış yapılacak kemikleri elinde toplar ve yere saçar. Kimin aşığı “allı” adı verilen tarafa düşerse o arkadaş ilk atışı yapma hakkını kazanır. Aynı şekilde bütün oyuncuların atış sırası belirlenir. Atış

sırası belirlendikten sonra, bütün oyuncular atışı yapacakları noktaya gelerek atışını yapar. Oyundaki amaç elimizdeki aşıkla yani elcikle, sıraladığımız aşıkları vurmaktır. Vurulan aşık veya aşıklar bulunduğu noktadan üç adım uzaklaşmışsa oyuncu o aşığı ya da aşıkları kazanır ve kendi aşığının bulunduğu yerden atış yapma hakkını da kazanır. Oyun sonunda kim daha fazla aşık kazandıysa oyun onun olur.

Eğirdirli çocukların çınar eğlencesinde oynadığı bir diğer oyunda “Saklambaç”tır. Eğirdir’de oynanan bu saklambacın diğer saklambaçlardan farklı bir yanı vardır. Genellikle saklambaç oyunlarında bir ebe olur. Bu ebe yüzünü duvara dönüp yirmiye kadar sayar. Diğer oyuncular da kuytu köşe buldukları alana saklanırlar. Ebe de onları bulmaya çalışır. İşte Eğirdir’de oyun bu noktada değişiyor. Eğirdir’de çocuklar karada, kuytu köşede değil gölde saklanıyorlar. Ebe bir taraftan ebe alanını savunmaya çalışırken bir yandan da gölü kolaçan ediyor. Göle saklanma durumu çocukları çok mutlu ediyor ve yaz gününde ferahlananın da yolunu bulmuş oluyorlar.

Oyunlardan söz açılmışken Isparta’nın birçok ilçesi tarafından bayram günlerinde oynanan oyunlara da burada yer vermek doğru olacaktır. Sözelimi Ağlasun ilçesinde bayramlarda çocukların oynadığı “Met değneği oyunu” bunlardan biridir. Oyun şu şekildedir: Oyun ismini met adı verilen kısa değnekten alıyor. Zaten oyunda iki değnek yer alır. Biri uzun biri de met adı verilen kısa değnek. Uzun değnekteki çentiğe metin ucu geçirilir ve met o şekilde fırlatılır. Oyun iki kişi tarafından oynanır. Oyunda biri değneği atarken diğer oyuncu ebe olur. Oyunun amacı met adı verilen değneği ebenin yakalayamayacağı şekilde atmaktır. Ebe değneği yakalarsa değnek atma sırası ona geçer. Met atmanın yedi aşaması vardır: çomak, cille, arka, bacak altı, taş, dikme. Değneği atan oyuncunun olduğu yere taş konulur ve karşı tarafına ebe geçer. İlk olarak çomak atışı yapılır. Değnek atıldıktan sonra ebe meti tutamazsa alır o meti ve oyuncunun olduğu yerdeki taşla meti atmaya çalışır, taşı vuramazsa ve met belirlenen taşın ötesinde kalırsa oyuncu “Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, öküz, kumsar, ebedi.” tekerlemesiyle metin olduğu yere kadar adım sayar. Eğer tekerleme metin olduğu yerden önce biterse hak tekrar aynı oyuncuya geçer ve bu kez sıra cille atışındadır. Oyun bu şekilde devam eder.

Ağlasun bayramlarında oynanan bir diğer oyun da “Harrak oyunu” dur. Harrak adı verilen oyunda en az beş kişi olmalıdır. Bu oyunda da uzun değnekler ve met adı verilen kısa değnek vardır. Oyunun en belirli ise çizilen dairelerdir. Mesela beş kişi varsa beş daire çizilir. Ebe olan kişi dairesini ortaya gelecek şekilde çizer. Bu arada ebe gelenekselleşen tekerlememizle seçilir:

Hellem mellem
 Şimşir kellem
 Horoz öttü
 Bülbül kızına
 Selam gitti
 Ne zaman gitti
 Yazın gitti
 Yazılası dizilesi
 İpburnundan atılasıca

M.D.

Oyunun amacı bulunduğu daireyi yani yuvanı kazdırmamaktır. Met adı verilen değnek, ebe olan oyuncuda bulunur. Ebe, ansızın meti istediği oyuncuya doğru atar. Oyuncu elinde bulunan uzun sopayla meti, en ileriye atacak şekilde karşılamalıdır. Meti karşılayıp uzağa fırlatabiliriz. Ebenin dairesini ellerindeki uzun değneklerle kazmaya başlar. Fakat oyuncu meti iyi karşılamaz da olduğu yere düşürürse ebe meti hemen istediği bir oyuncunun genelde en yakın olduğu oyuncunun dairesine atar ve meti koyduğu dairenin sahibi ebe olur. Oyun bu şekilde devam eder.

3.2.1.4.5. Gün Dönümü

Haziran ayının 21'inden sonra gündüzler kısaltmaya başlar. Bu dönem halk ağzında “gün dönümü” olarak adlandırılır. Bu adlandırmayla beraber bu dönemle ilgili bazı uygulamalar vardır: Yeni kuzulmuş koyundan alınan “ağız” denilen ve maya olarak kullanılan süt, ılık süte eklenir. Bu süreçten sonra sütün boza kıvamına gelmesine halk arasında “bulama” denir. Yapılan bu bulama şeker veya bal ile yenir.

A.Ç.

Gün dönümünden sonra havalar sıcak geçer ve bu sıcakla beraber yağmur yağmayacak olursa yöre halkı yağmur duasına çıkar. Yağmur duası uygulamaları köy köy farklılık gösterir. Mesela Büyükgökçeli köyünde kuraklık olduğu zaman “Kavaklı”adı verilen bir mesire alanına gidilir; orada yenilir, içilir. Bazen Kavaklı'ya gidilse bile ertesi günü çocuklar köyde kapı kapı yağmur için dua gezmesi yaparlar. Çocuklar köyde herhangi bir hanenin kapısına yaklaşınca duaya başlar:

Yağmur yağmur yağ ister
 Ekincikler su ister
 Ektim umar tarlası

Gelincikler takkası

Ver Allah'ım ver

Sicim gibi yağmur ver

Bu duadan sonra ev sahibi kapıya çıkar, çocukların üstüne su atıp çocukları ıslatır. Sonra çocuklara yumurta, bulgur, et kısacası evinde ne varsa ondan verir. Sonrasında çocuklardan birinin hanesi seçilir ve çocuklar o hanenin hanımına topladıkları malzemelerle pilav pişirttirirler.

S.Y.

Harmanören köyünde ise yetmiş taş okunur. “Erenler” adı verilen ve kıyısından dere akan mesire alanına çıkarlar. Orada ortak bir yemek pişirilir. Yemekler pişerken önceden toplanmış yetmiş bin taş okunur. Taşları okunduktan sonra kurban kesilir. Okunan yetmiş bin taş dereye atılır. Beş, altı gün sonra göz yaşartan kadar olsa da bir yağmur yağar.

S.Y.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ISPARTA HALK TAKVİMİNDE DİĞER TAKVİMSEL UYGULAMALAR

4.1. Isparta’da Kış Hazırlıkları

4.1.1. İmece Usulü “Odun Yıkma”

İş yükünün ağır olduğu zamanlarda insanlar işlerini çarçabuk bitirmek için ve bu işlerin daha az yorucu olması adına gerekeni el birliğiyle yapar. Sözelimi bir ailenin işi yapılacaksa komşuları gelip yardım eder. Aynı şekilde aynı işi komşusu yapacağı zamanda o aile gidip komşusuna yardım eder. Böylece kullanılan güç ve zaman daha az harcanmış olur.

Isparta’da belli mahallelerde özellikle Dere Mahallesinde, mahallenin erkekleri ağustos ayının sonunda dağa oduna çıkar. Herkes merkebinin götürebileceği kadar eşeğine odunu yükler.

Odundan dönen erkekleri, mahalleli davul ve zurnayla karşılar. Davul, zurna eşliğinde evin avlusuna odun yıkılır. Konu komşu imece usulü ile ev sahibinin odununu ahıra dizerler. İş bitince ev sahibi büyük bir sofraya hazırlar. Sofrada muhakkak un helvası olur. Yemekten sonra o yorgunluğa rağmen uzun sohbetler edilir ve sonrasında herkes evine ayrılır. Diğer gün aynı şekilde öteki komşuların odunları imece usulü yerleştirilir.

4.1.2. İmece Usulü “Yufka Yapımı”

Ağustos ayının son günlerinde kadınlar çok hareketli olurlar. Bunun sebebi “Kış Hazırlıkları”dır. Bu işleri daha önce açıklamış olduğum ayın çatırına diğer tabiriyle ayın yenisine denk getirmemeye çalışırlar. Ayın yenisinden yani ayın on beşinden sonra kış hazırlıkları başlar. Yufka ekmek yapımı da bu hazırlıklardan biridir. Yufka genellikle eş dost, komşular tarafından yapılır. Kura çekilerek yufka yapılacak hane sırası ayarlanır. Karar verilen hane sahibinin evine sabah sekiz gibi gidilir. Erken başlasın ki erkenden bitsin, herkes evinde akşam yemeğini yetiştirebilsin. Kadınların dördü, beşi yufka yani beze açıyorsa birisi de muhakkak tandır başında olur ki yufkayı piştiyi zaman çevirebilsin.

Yufka yapım zamanında ekmek yapılan tandıra biri misafir olarak gelirse “Ekmeğiniz, bereketli olsun.” duasını eksik etmez.

Öğle vakti geldiğinde yemeği evin sahibi hazırlar bu yemek genellikle kahvaltı şeklinde hazırlanır. Öncelikle çay demlenir, bunun eşliğinde peynir, zeytin, domates, salatalık ama en önemlisi dolaz ve tereyağı konulur. “Dolaz” Isparta’nın Yalvaç ilçesine bağlı köylerde çok meşhurdur. Peynir suyundan elde edilen bu yiyecek muhakkak tereyağ eşliğinde ekmeğe sürülür. Kadınlara iç hazırlayıp veren ev sahibi öğle yemeği için bir de gözleme yaptırır.

Gözlemeler olduğunda oturup hep beraber yemeklerini yerler. Sonrasında da işlerine kaldıkları yerden devam ederler. Gün batmadan işlerini tamamlarlar.

S.G.

4.1.3. Top Tarhana Yapımı

Tarhana, günümüze kadar daha çok kırsal kesimde üretilen ve çoğunlukla kışın soğuk günlerinde kahvaltı sofralarının vazgeçilmezi olmuş fermente bir üründür (Çekal, 2017: 127).

Ispartalı kadınlar, ekim ayının on beşinden sonra tarhana yapımına başlar. Hem harmandan sonra elde edilen buğdaylar da bu zamana kadar öğütülmüş olur. Tarhana yapacak olan kişi ilk önce büyük bir tencereye bol su koyar. Ocaktaki su ısınmaya başlayınca bir demet dere otu, ısınan suya atılır. Su kaynamaya başlayınca dere otu sudan alınır ve kaynayan suya dövülmüş buğday atılır. Buğday iyice haşlanınca kıvamını alır. Kıvama gelen buğday ocaktan indirilir ve bir saat dinlendirilir. Bir saat sonra bir kese süzme yoğurt, kıyılmış maydanoz ve nane haşlanan buğdaya eklenir. Hazırlanan bu karışım uzun bir süre yoğurulur. Yoğurma sonunda elde edilen bu hamur bir gece dinlendirilir. Ertesi sabah hamur parçalar halinde kopararak ele alınır ve istenilen şekil verilir. Şekil verilen hamurlar zinilere dizilir. Bu ziniler evin güneş gören balkonuna bırakılır ki hamurlar bir an önce kurusun. Hatta sabah akşam hamur ters çevrilir ki kuruması güzelce gerçekleşsin. Bu şekilde kurutulan tarhana kışın yenmek üzere kavanozlara doldurulur.

F.K.

4.1.4. İmece Usulü “Salça Yapımı”

Ağustos ayının son zamanlarında ve özellikle diğer uygulamalarda da bahsettiğim ayın çatırından sonra tabii “Ankon” adı verilen salçalık domates de çıktıysa salça yapmak için hazırlıklar başlar. Mesela bir hane, on kilo salçalık domates alır, evin hanımı hemen konu komşusundan yardım ister. Hep beraber 10 kilo domatesi yıkayıp beyaz bidonlara doğrarlar. Bidonun dolmasına az kala doğrama işlemi biter ve en üst zemine tuz eklenir. Domateslerle doldurulan bu bidonlar güneş gören bir yere bırakılır. Hava çok sıcak olursa domatesler iki üç günde sulanır fakat hava sıcak değilse bu süreç uzar. Sulanan domatesler ilistirden geçirilir. Püre haline gelen domates böylece kabuklarından ayrılmış olur. Elde edilen bu domates püresi tepsilere dökülür. Tepsiler, güneş gören bir noktaya bırakılır. Tepsilerin üzeri beyaz tül ile örtülür. Her gün belli bir saatte, tepside bulunan domates püresi karıştırılır. Karıştırmanın amacı pürenin yoğunluk kazanıp salçaya dönüşmesidir. İki üç hafta bu şekilde uygulama yapıldıktan sonra püre salça kıvamına gelir.

Rengi de istenilen düzeye gelmişse salçalar kavanoza doldurulur. Artık kışın pişirilecek yemeklerin salçası hazırdır.

F.K.

4.1.5. Buğday Çektirme Zamanı

Isparta'nın Yalvaç ilçesinde ve civar köylerinde harman kalktıktan sonra yani eylül başı gibi halk bulgur yapımı için kolları sıvar. Kolları sıvar sıvamasına ama köylerde bol su olmadığı için halk mecburen buğdayı kaynatmak için dağa çıkar. Ekseriyetle “Tama Pınarı” adı verilen tepeye gidilir. Oradaki bol ile buğday iyice yıkanır. Bir taraftan da kazanların altı yakılır. Kaynayan suyun içine temizlenen buğdaylar atılır ve kaynatılır. Buğday kaynadıktan sonra köye getirilir sonrasında evin damına kurutulmak üzere serilir. Buğdayın başına açık havada bir şey gelmesin diye o gece gönüllü iki kişi nöbetçi bırakılır. Hatta bu kişiler verilen görevi keyifle yapar. Öyle ki hemen yanlarına bir demlik çay koyup sohbet eşliğinde nöbet tutarlar. Ertesi gün kuruyan buğday, kabuğundan ayrılması için köyde at dibeği olan bir kimsenin evine götürülür ve dibekten geçtikten sonra kabuğundan ayrılan buğday eve tekrar getirilir ve savrulma işlemine başlanır. Bu aşama buğdayı kabuğundan arındırmak için yapılır. Kabuğundan ayrılan buğday bu kez son işlem için değirmene götürülür ve orada bulgur olarak çektirilir. Çektirilen bulgur, kışın yenmek üzere çuvallara doldurulur.

A.Ç.

4.2. Yörüklerde Göç Zamanı

Yörük kelimesi “yörü-” fiilinden gelip -k ekiyle isimleşmiştir. Kelime olarak da “yürüyen” anlamını içerir. Sözlüklerde “göçebe, göçer-ev, göçer” olarak açıklanır (Sümer, 2013:572-573).

Yörük kelimesi göçebe yaşayış tarzını gösterir. Öyle ki yörükler yoğun yaşanan kışa ya da yoğun yaşanan yaza dair çok bilgi sahibi değildir. Çünkü yazın serin yere kışın da ılık memlekete göç ettiği için bu sert iklimlerden haberdar değildir.

Yörük için hayvanları çok önemlidir. Hayvanlarını soğuktan, sıcaktan korumak isteyen yörük bu yaşam tarzını benimsemiştir. Bir de yazın havaların ısınmaya başlamasıyla ortaya çıkan sivrisineklerin taşıdığı “kızılhumma” hastalığından çekinen yörük mayıs ayının başında yaylaya göçer.

M.K.

İncelendiği zaman göç iki şekilde yapılır: Birincisi ekimin on beşinde Antalya'ya yapılan “Güz Göçü”; ikincisi ise mayısın biri ile on beşi arasında Isparta-Yalvaç tarafına yapılan “Yaz Göçü”dür.

R.G.

Eski zamanlarda elinde takvimi olmayan yörük hayvanların kendisini uyarmasıyla göç zamanının geldiğini anlar. Örneğin Gedikli yaylasındaki yörüğün sığırları havalar serinlemeye başlayınca alır başını Antalya'ya doğru gider. Ya da havanın serinlemeye başladığını anlayan koyun, keçi Antalya tarafına doğru melemeye başlar. Bunu gören yörük güz göçünün geldiğini anlar ve eşyalarını, çadırlarını toplamaya başlar.

R.G.

Göç zamanlamalarıyla bağlantılı olarak anlatılan “Karsavurdanlı Yörüğü”nün ismini alış hikayesine burada değinmek yerinde olacaktır:

Havanın soğumaya başladığını anlayan Honamlı yörüğü göçme zamanının geldiğini söyleyip herkesi toplanmaya davet etmiş. Bir grup yörük havaların henüz iyi olduğunu göçme zamanına daha vakit olduğunu söyleyip kalmak istemiş. Honamlı yörüğü çadırlarını toplayıp Göçe başlamış. Kalan yörüklerin ise ön görmediği bir şekilde kar başlamış. Sabah uyanan yörük bir bakıyor ki tüm etraf kar. En kötüsü de çadırların kar altında kalması. Bu yörükler birden toparlanmaya başlıyor; karın altında kalan çadırı, üstündeki karları savura savura topluyor. İşte bu karları savura savura çadırlarını toplayan yörüklere o gün bugündür “Karsavurdanlı Yörüğü” deniliyor.

R.G.

Yörükler için kış hazırlıkları da önem arz ediyor. Yörükler yerli halk gibi sebze meyveyle kışlık hazırlamaz. Onlar Gedikli yaylasında yani yaz göçündeyken öncelikle üç dört küp çökelek basarlar. Yine üç dört deri çökelek basarlar. Hort adını verdikleri peynir suyundan yapılan yiyeceği de hazır ederler ve buğdayı da güz göçü başlamadan yayladan alırlar; çünkü Antalya'nın buğdayını yiyen yörüğün hasta olacağına inanılır.

Takvimsel ifadeleriyle çalışmamıza ışık tutan bu yörük hayatı 1948'de son bulmuştur. Çünkü artık yerleşik hayata geçmişlerdir.

R.G.

4.3. Halk Takviminin Yöre Düğünlerine Etkisi

Eski zamanlarda yörede düğünlerin zamanı çok önemliydi. Düğünlerin yaz aylarına denk gelmemesi için özel bir itina gösterirlerdi. Yani günümüzün tam tersine yaz ayları değil kış ayları düğün için çok daha tercih edilirdi. Çünkü yöre halkı yaz aylarında harman

kaldırıyor. Yani karınca misali kendini çalışmaya veriyor ki düğün yapacak parayı kazanabilsin. Harman da yaz aylarında kaldırıldığı için düğünler eskiden ocak, şubat, mart ayları milletin düğün aylarıydı.

Düğünler o zamanlar “Uzun Hafta”, “Kısa Hafta” diye ayrılır. Genellikle uzun hafta yapılır. Acil bir durum varsa kısa hafta yapıldığı da olur. Uzun haftanın sebebi ise gelin kızın bir hafta kınalı gezme gerekliliğidir. Uzun haftada perşembe-cuma kına yakılır. Diğer Cuma arifesine kadar kız kınalı gezer.

Kısa haftada Perşembe kına yakarsın, cuma akşam çeyiz harcı gelir, cumartesi de düğün olur.

Şimdi tarım pek yapılmadığı için özellikle buğday yetiştiriciliği değil de meyve yetiştiriciliği yapıldığı için zaman sıkıntısı olmuyor. Düğünler de yazın yapılabiliyor.

G.D.

4.4. Arife Günlerinin Vazgeçilmezi Pişi

Türk Dil Kurumunun “Belirli bir günün, olayın bir önceki günü veya ona yakın günleri olarak açıkladığı arife günleri yöre halkı için çok önemlidir. Bilhassa Ramazan Bayramı Arifesi’nin hummalı bir atmosferi vardır. Evler sabahtan temizlenir. Kolonyalar ve bayram şekerleri ertesi gün için hazır hale getirilir.

Arife gününün en belirgin ritüellerinden biri, pişi yapımıdır. Pişi; un, maya ve su ile hazırlanır. Pişi hamuru sabah erkenden yoğurulur. Sabahtan öğleye kadar hamur mayalanır. Mayalanan hamur, öğleüzeri bezelere ayrılır. Her bir beze el yardımıyla yuvarlak bir şekilde açılır ve daha iyi pişmesi için ortası delinir. Son olarak kızgın yağa atılıp kızartılır. Dumanı üstündeyken hemen civardaki komşulara dağıtılır.

Yalvaç’a bağlı olan Yukarıkaşıkara köyünde çocuklar ellerinde tahta çubukla kapı kapı dolaşıp mâni eşliğinde pişi ister:

Pişi pişi

Doldurur şişi

Vermeyenin damına

Fırlat tası.

Topladığı pişileri elindeki çubuğa geçirir, böylece arife gününün en mutlu insanı çocuklar olur.

F.K.

4.5. Bayramların Vazgeçilmezi Nokul

Isparta’da da her şehirde, her yörede olduğu gibi bazı bayram ritüelleri vardır. Bilhassa arife gününden hazırlıklar yapılır. Ramazan Bayramı’na özgü ritüellerden bir tanesi de nokul yapımıdır. “Allah kokulu günde kokusuz bırakmasın” kavli ile yapılan, bayram kahvaltısının olmazsa olmazı olan nokul, mayalı hamur arasına haşhaş ve tahin sürülerek, hamuruna “nokul kokusu” adı verilen tarçın, karanfil ve gül yaprağından oluşan baharat konularak yapılan bir yağlı çörekçektir. İçerisine bol ceviz koymayı tercih eden evler de vardır.

Nokul öyle bir bayram sembolü haline gelmiştir ki normal bir zamanda pişirilse bile bayram sabahına uyanmış gibi hissedersin.

S.K.

4.6. Günlerin ve Ayların Farklı Adlandırılışı

Halk takviminde yani yerel takvimde aylar ve günler bazen farklı şekilde adlandırılır. Gün isimlerindeki bu farklılığın en önemli sebeplerinden biri şehrin belli bölgelerinde kurulan pazarlardır. Pazar hangi mahallede, hangi köyde kuruluyorsa o pazarın ismi o günün adı olur. Bu adlandırmada halk bilimindeki üç eşikten biri olan düğünün de izlerini görürüz. Mesela düğünlerin genelde pazar günü olması sebebiyle pazar gününe “Girey/Güvey” adını verirler.

Günlerin farklı ifadeleriyle beraber gün içerisindeki bölümlerin de farklı şekillerde adlandırılmasından burada kısaca bahsetmek doğru olacaktır.

S.K.

Isparta’da gün ağarmaya başlamadan hemen önceki alacakaranlık zamana “seher vakti” denir. Isparta ilçe ve köylerinde seher vaktinin bereket ve kısmetle geldiği inancı hakimdir. Öyle ki seher vaktinde uyanmaya çabalayan ev sahipleri evlerin kapılarını, pencerelerini açar ki günün bereketi ve nasibi eve girsin. Bunun dışında yörede seher vakti kalkanın berekete uyanacağı, kuşluk vakti kalkanın da nasipsiz uyanacağı inancı hakimdir. Seher vakti kalkan hayvan sahipleri bu vakitte hayvanlarının yemini verir.

K.Ç.

Günün aydınlanmaya başladığı zaman “tan yeri” olarak anılıyor. Tan yerinden sonraki günün ilk saatlerinde yemlenen hayvanların sütü sağılır. Günün aydınlandığı saatten sonraki iki saatlik zamana yani 09.00- 10.00 sularına “kuşluk vakti” adı veriliyor. Hatta tarlaya çalışmaya giden işçilerin bu vakitlerde yediği atıştırılmalık yemeğe “kuşluk ekmeği” denir. Resmi takvimdeki adlandırmalardan farklı olmayan öğle ve ikindi vakitlerinden sonra “gün yıkımı” yaşanır. Gün yıkımı güneşin batmaya başladığı zamanla özdeşdir. Gün yıkımından

sonra akşam ve yatsı vakitleri birbirini izler. 23.00- 24.00 aralığı “ikinci yatsı” olarak ifade edilir. Bu aralıkta yenilen yemeğe sağlıksız olacağı inancıyla “yat geber ekmeği” adı verilir.

K.Ç.

4.7. Isparta’da Yerel Rüzgâr Adlandırmaları

Hemen hemen her bölgede kısa süre içinde esen rüzgarlar vardır. Bunlar yerel rüzgarlardır. Etki alanları dardır. Kimi sıcak kimi soğuk bu rüzgarlara halk tarafından farklı adlar verilir. Hatta bu rüzgarlar bazı doğa olaylarının habercisidir. Aşağıda farklı adlarla anılan bu rüzgarlara yer vereceğim.

4.7.1. Dalaz Rüzgârı

Yavaş yavaş başlayan ve gölde çizgi şekilleri oluşturan bu rüzgâra Eğirdir’de balıkçılar “Dalaz Rüzgârı” adını verirler. Bu dalaz rüzgârı balıkçılar için lodosun habercisidir. Derleme esnasında röportaj yaptığım Balıkçı Mustafa Amca yaşadığı bir hadiseyi şöyle anlatıyor:

“Bir gün yeğenler geldi Isparta’dan. Hep beraber çardakta oturuyoruz. Ben gölün yine yavaş yavaş çizgi şeklini aldığını gördüm, bizimkilere ‘birazdan lodos başlar.’ dedim. ‘Yok amca, günlük güneşlik ortalık ne lodosu’ dediler. Yavrum, ben bunu söyledim ya çok değil yarım saat, kırk beş dakika sonra lodos başladı.”

Mustafa Amca’nın anlattığı gibi Eğirdir’de balıkçılar, dalaz rüzgârını iyi tanıyor ve kısa bir süre sonra lodosun çıkacağını anlıyorlardı. Bir de gözlemlerine dayanarak bu Dalaz rüzgarının oluşumuyla beraber Akpınar köyü üzerinden bulutların da kendini gösterdiğini söylüyorlar yani bulutlar da lodosun habercisi oluyor.

M.D.

4.7.2. Hom Hom Rüzgârı

Isparta’nın birkaç köyünde bu “Hom Hom” olarak adlandırılan rüzgâr Kabaca ilçesi tarafından esen bir rüzgardır.

M.D.

4.7.3. Aksakarca Rüzgârı

Aniden başlayan rüzgârlar Eğirdir tarafında Aksakarca rüzgârı olarak bilinir.

M.D.

4.7.4. Donuzçömelten Rüzgârı / Tepe Yeli

Batıdan esen rüzgâra donuzçömelten ya da tepe yeli rüzgârı adı verilir. Estiği zaman ekinlere zarar verir. Mart ayında esen bu rüzgâr özellikle güle zarar verir.

M.D.

4.7.5. Doğu Rüzgârı

Balıkçılar tarafından da tarımla ilgilenen insanlar tarafından da sevilen ve istenilen bir rüzgardır doğu rüzgârı. Fakat çok nadir estiği söylenir. Hatta yöre halkı bu rüzgâr esince “İmanlı bir kul öldü galiba” diye tepki verir.

M.D.

4.8. Eğirdir’de Balıkçılık

Göller yöresinde bulunan Eğirdir Gölü, 487 km² alana ve 4005 hm³ hacme sahiptir. Türkiye’nin en büyük dördüncü gölü ve ikinci büyük tatlı su gölü olan Eğirdir’de balıkçılık önemli bir geçim kaynağıdır. Eğirdir’de eğriz, ıstakoz, levrek, sazan türleri bulunur. Fakat en çok avlanan balık türü levrek ve sazandır. Görüşme yapılan birkaç balıkçı levreğin soğuğu, sazanın ise sıcaklığı sevdiğini söylüyor. Bu sebeple sıcak havalarda sazan, soğuk havalarda da levrek bol bulunur. Eğirdir balıkçıları için havyar önemli bir detaydır. Özellikle de restorantı olan balıkçılar havyarın peşindedir. Mesela sazan zamanı yani nisan, mayıs aylarında sazan balığının kıyıya gidişini bekler balıkçılar. Çünkü sazan kıyıya yani sıcaklığa doğru gider ve havyarını orada oluşturur. Levrek ise soğuk havalarda bilhassa kaya aralarında havyarını oluşturur. Bu iki zaman dilimi balıkçıları çok mutlu eder. Bir de onların “Lodosun sonu poyrazın ilki” dedikleri bir zaman dilimi vardır ki en güzel ve en çok balıkların o zamanda olduğunu düşünürler. Fakat Eğirdir’de balıkçılar lodosun çıkacağını anladığı zaman ava çıkmaz. Örneğin Akpınar köyü üzerinde bulut varsa ya da göl üzerinde dalaz rüzgârı tarafından ince çizgiler oluşmuşsa bu lodosun çıkacağına işarettir ve bunu gören balıkçılar ava çıkmaz.

M.D.

4.9. Isparta İkliminde Tercih Edilen Ev Tipi

Isparta merkezinde yaygın olan ev tipi iç sofalı olan düzenlemedir. Dış sofa düzenlemesi görülse de iç sofalı evler ağırlığını gösterir, iç sofalı evler “karnıyarık” olarak isimlendirilir. Bu ev düzenlemesinde odalar sofanın etrafında sıralanır. Dış sofalı evlerde odalar sofanın güney tarafında yer alır. (Demirci, 2018: 74-83)

Bu evler tabiatla iç içedir. Dış sofalı evlerde hanay adı verilen bölüm yer alır. “Bağ Bozumu” başlığında anlatıldığı gibi bu hanay bölümlerine pekmez yapma zamanında üzüm dökülür ve orada kadınlar tarafından ezilir.

Merkez dışındaki kırsal kesimlerde evler genellikle kerpiçten yapılır. Evlerin kerpiçten yapılma sebebi; kerpicing evi yazın serin, kışın sıcak tutmasıdır. Ayrıca kerpiç evlerde nem ve rutubet olmaz. Kerpiç evler için gerekli olan toprak beyaz topraktır. Bu beyaz toprak içerisine saman ilave edilir ve elde edilen balçık kalıplara dökülür. Kerpiç kalıplar kurutulmak için fırınlara atılmaz, güneşte kurutulur. Kuruma sonrasında kalıptan çıkarılan kerpiçlerle evler yapılır.

Her baharda bu kerpiç evlere sıva yapılır. Baharda yapılma sebebi evdeki sobaların kalkması ve hasat işlerinin henüz başlamamış olmasıdır.

Evin kadınları “Gavur sıvası” adı verilen sıvayı havalar ısınmaya başlayınca yapar. Gavur sıvası kabataslak hazırlanan bir sıvadır. Gavur sıvası evin yapılış aşamasındaki balçık gibi yoğun bir şekilde değil de daha sıvı hazırlanır. Hazırlanan sıva bir “çapıt” adı verilen bir bez yardımıyla duvarlara sıvanır.

Böylece ev tertemiz olur ve yaz boyu böceklerden de korunmuş olunur.

A.Ç.

4.10. Bitkilerdeki Değişikliğin Takvime Yansıması

Halkın tecrübeleriyle oluşturduğu halk takvimi birçok etkenden değişiklikten etkilenip nasibine düşeni almıştır.

Örneğin Büyükgökçeli, Küçükgökçeli köylerinde nişasta yapmak isteyen halk “İğde çiçeği” zamanını bekler. Yani iğdenin çiçek açtığı vakit nişasta yapımı için en doğru zamandır ki bu da miladi takvimde mayıs ayının ilk haftalarına tekabül eder. Bu dönemde yapılan işlemler karşısında buğdayın kendini iyice bırakacağına inanılır. İlk olarak buğday yıkanır. Suya ıslatılır, güneşe koyulur. Üç gün suyu değiştirilir. Üç günün sonunda yumuşayınca kadar ayaklarla çiğnenir. Böylece buğdayın içindeki o beyaz nişasta özü çıkarılır ve temiz bir çarşafın üzerine serilir, kurutulur.

İ.Ş.

Harmanören köyünde de un öğütme zamanı, armut çiçeği zamanıyla özdeştir. Halk armut ne zaman çiçek açarsa o zaman havaların ılık olmaya başlayacağına inanır ve eşeklerle un öğütmeye çıkar. Oysa armut çiçeği bazen insanı aldatır, hava birden buz keser. Un öğütmeye çıkan eşekler hem soğuktan hem de açlıktan acı çeker. Bununla ilgili halkın ağzında söylenegelmiş bir kısa anlatı vardır:

Unun arısını

Odunun kurusunu

Armut çiçeğine koy, demişler.

Armut çiçeği de:

İstersem dul karının çorbasını ocakta dondururum, demiş.

S.Y.

4.11. Isparta Yöresinde Yaşanan Doğa Olaylarının Yerel Takvime Yansıması

Dünyanın oluşumundan bu yana insanlar doğanın gücünden ve yaşanan doğa hadiselerinden fazlaca etkilenirler. Hatta hemen hemen inançların dayanak noktasını da insanların doğaya karşı olan korkusudur. İşte insanın bu denli çekindiği doğa olayları toplumu etkileyip derin bir iz bırakır. Mesela bir yörede yaşanan ve yöreye ciddi zararları dokunan doğa olayları zamanı gelince hatırlanır ve hatta yaşanan başka bir hadiseyle hemen ilişkisi kurulur. İşte biz bu başlık altında tam da bu noktaya değineceğiz.

Araştırmada karşımıza çıktığı şekliyle yöre halkı bir olayın zamanını belirtecekken o olayın geçmişinde yaşanmış başka bir hadiseyle zamansal bir ilişki kurar ve bu hadiseyi başlangıç olarak kabul eder. Hatta buna benzer tüm olaylarda aynı hadiseyi işaret etmekten kendini alamaz. Böylece yapılan zaman tanımı dededen toruna kadar aktarılır ve yerel takvimde yerini alır.

Mesela Isparta'nın ilçelerinden Senirkent'te 13 Temmuz 1995 tarihinde meydana gelen sel felaketi bu konuya örnek teşkil eder. Senirkent ilçesi, Kapı Dağı'ndan akan çamur ve kayalar altında kalıp çok canlar vermiştir. İlçede sonraki yıllarda aynı zamana denk gelen yani yaz aylarında yaşanan küçük bir sel baskını, deprem, kaza gibi olaylarla 1995 yılında yaşanan olay arasında bağlantı kurulur.

Daha önemlisi “1995” yılı yöre halkı tarafından “Sel baskını zamanı” olarak adlandırılır. Yani “Sel baskınının yaşandığı yıl” deyince tüm yöre 1995 yılından bahsedildiğini anlar.

Yalvaç ilçesine bağlı Kaşıkara Köyü'nde 1983 yılında yaşanan fırtına da bu noktada örnek teşkil eder. Büyük bir fırtına, 1983 yılında Kaşıkara'ya ciddi bir zarar vermiştir. Köylünün 150- 200 koyunu fırtınada kaybolmuştur. Sonraki yıllarda köy halkı 1983 yılını “Fırtına senesi” olarak anmıştır.

A.Ç.

1995 yılında yaşanan büyük Dinar depremi de bu noktada anılması gereken bir hadisedir. 1 Ekim 1995'te meydana gelen büyük Dinar depremi, Isparta'da da hissedilmiştir.

Can kaybı yaşanmamış olsa da Isparta, Dinar depreminden çok etkilenmiştir. Öyle ki hâlihazırda 1995 yıllarından bahis olacaksa “Dinar depremi zamanı” denmesi yeterli olur.

M.K.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere insanoğlunun yaşadığı olumsuz doğa olayları yerel takvime hemen yansır. Herkes aynı duyguları yaşadığı için o yılı asla unutmaz ve yaşanan doğa olayları takvimde belirli bir yılı işaret eder.

4.12. Isparta Halk Takviminde Atasözleri ve Efsaneler

4.12.1. Atasözleri

- Hamsin, tarhana ocakta dunsun.
- Hamsin, yazı kışı benden umsun.
- Korkma zemherinin kışından kork hamsinin beşinden.
- Gün dönümünden sonra ekilen darıdan,
- Kocasından sonra kalkan karıdan,
Uğur vermeyen arıdan,
Hayır gelmez.
- Mart ayı, dert ayı.
- Mart martlayacak gök çatlayacak.
- Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
- Ağustosun 15’i yaz 15’i kıştır.
- Çıkarsa dokuz, çıkmazsa otuz

4.12.2. Efsaneler

4.12.2.1. Ayazmana Efsanesi

Ayazmana, Ispartanın merkezinde yer alan bir mesire alanıdır. Derleme esnasında bilgilerine başvurduğum Erol Kapılı, bu mesire alanının adıyla ilgili bir efsane anlatır. Bu efsanenin oluşumunda hava şartlarının ve zamansal vurgunun önemi büyüktür. Anlatı şu şekildedir:

“Eskiden Isparta’nın soğukları daha beterdi. Hele Hamsin zamanı ayaz bir olurdu pir olurdu. İşte gine böyle bir ayazın vurduğu zaman dağ eteğinde (Bahsedilen yer şimdiki Ayazmana mesire alanıdır.) oturan bir ana-gız varmış. Bunlar bi gün tarhana çorbası goyacaklarmış ocağa. Amma, yakıcak galmamış. Kadın, yakıcak aramaya dışa çıkmış, soğuktan fazla ırağa gidememiş. Gız gapıdan anasına bakıyomuş, her defasında da

soruyomuş: ‘Ayaz mı ana?’. Gızın anasını böyle ünlemesiyle mesire alanının adı ‘Ayazmana’ galmış.”

H.D.

4.12.2.2. Kabune Pilavı Efsanesi

Isparta şehrinde özellikle yaz dönemlerinde, düğünlerde yemek daveti verilir. Bu yemek davetine yerel dilde “Yemek dökme” adı verilir. Yemek dökümünde yoğurt çorbası, etli kuru fasulye ve fasulye yemeğine eşlik eden kabune pilavı yapılır. Yapılan bu kabune pilavı Isparta halkı tarafından çok sevilir. Pilavın yapım aşaması da bir ritüeldir. Yemek dökülen evin akrabalarından ya da konu komşusundan ehil kişiler gece bu evde kalır ve aşçıya yardımcı olur. Mesela pilava eklenecek olan et haşlandıktan sonra tek tek sabaha kadar didilir. Bu sırada bol bol sohbetler edilir, gülüp eğlenilir. Pişim aşaması sıcak sohbetleri doğuran pilavın efsanesi ise kaynak kişiler tarafından şu şekilde anlatılır:

“Vakti zamanında bir gelinle bir gaynana varmış. Kış sonu olduğundan elde avuçta da hemen hemen bi şey galmamış. Bunlar bi gün hayvanları yeygilemişler, bütün işleri bitirmişler bir de baksalar ki aşam vakti oluvermiş. Gaynana ‘Gelin ne bişirsek aşama elde avuçta bişecikler galmadı’ demiş. Gelin ‘Ben hemencik bişeyler goyarım ocağa ana’ demiş. Ocağın başına geçen gelin önceden haşlanıp azıcık galan eti, nohutu, soğanı biraz da pirinci harmanlayıp pilav yapmış. Aşam vakti evin oğluyla evin babası gelmiş. Gelin sufrayı gürmuş, bakır pilav tenceresini de sufranın ortasına göymüş. Gaynana tencerenin kapağını merakla açmış ve ‘Gı bu ne?’ demiş. O gün bugündür sohbet gecelerinde, düğünlerde yapılan bu pilavın adı kabune (Gıbune) şeklinde söylenegelmiş.”

H.D.

SONUÇ

Unutulmaya yüz tutmuş bilgilerin birtakım araştırmalar sonucunda tekrar gün yüzüne çıkarılması bir toplumun hem geçmişine hem de geleceğine ışık tutar.

Özellikle yerel anlamda yazıya geçirilmeyen sadece yöre halkının dimağında yer alan, tecrübeler sonucunda edinilmiş günlük hayata, tarıma ve hayvancılığa dair bilgiler nesilden nesile aktarılacak belli bir noktaya kadar ilerleyebilir. Fakat kayıt altına alınmazsa ve yeni nesil gereken değeri vermezse bu bilgiler unutulmaya yüz tutar. Özellikle teknolojinin gelişimi insanları, atalarının belli yaşanmışlıkla edindiği bilgilerden uzaklaştırır. Daha doğrusu tarımdan, hayvancılıktan uzaklaşan toplum ihtiyaç duymadığı bu bilgileri de yadsıyor.

Çalışmamızda ötelenen bu değerli bilgileri elimizden geldiğince gün yüzüne çıkartmaya çalıştık. Mesela günümüzde insanlar gerek balkonuna gerekse bahçesine çeşitli sebze ekiyor veya çiçek dikeyor. Dikilen bu bitkiler ya çürüyor ya da kuruyor. Her defasında yeniden denemelerine rağmen uğraşlar sonuç vermiyor. Bu yaşanan durumu çalışmamız sonrasında “Ayın Yenisi”yle açıklayabiliyoruz. Yukarıdaki açıklamalarda da ayın yenisi; herhangi bir ayın on beşinden öncesidir ve bu süreçte yapılan hiçbir işten fayda gelmeyeceği şeklinde uzun uzun açıklanır. Yapılacak önemli işler ayın on beşinden sonrasına bırakılmalıdır. Kaynak kişiler tarafından bu konuya birçok örnek verilmiştir. Bahçesine meyve ağacını ayın yenisinde diken çiftçinin o ağaçtan asla verim alamadığı yöre halkı tarafından defalarca tecrübe edilmiştir.

Daha öncesinde de izah edildiği üzere birçok yörede değişiklik gösteren fakat muhakkak var olan halk takvimi ve takvimsel uygulamalar Isparta’da da yaşamsal bir öneme sahiptir. Nasıl yıllar öncesinde belli tecrübelerle elde edilen bilgiler yöre halkının yaşamına ışık tuttuysa bundan sonrasında da bu kültürün yeni nesillere geçmesine vesile olarak bilgi kalıcılığını sağlarız.

KAYNAK ŞAHIS LİSTESİ

Kaynak şahıslarımızın kimlik bilgileri soyadı sırasına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Kaynak şahıslara şu sorular sorulmuştur:

- a. Adı ve soyadı
- b. Doğum yeri ve tarihi (yaşı)
- c. Tahsili
- d. İşi veya mesleği

- 1. a. Yunus Emre Akoğlan
- b. Isparta Merkez, 30 yaşında
- c. Üniversite Mezunu
- d. Süt Ürünleri Şirketinde Genel Müdür

- 2. a. Cemile Arslan
- b. Yalvaç- Yukarıkaşıkara, 46 yaşında
- c. İlkokul
- d. Çiftçi

- 3. a. Şengül Bal
- b. Yalvaç- Kırkbaş- 54 yaşında
- c. İlkokul
- d. Çiftçi

- 4. a. Ali Çakıcı
- b. Büyükgökçeli , 82 yaşında
- c. Lise
- d. Çiftçi

- 5. a. Hasan Hüseyin Çakmak
- b. Büyükgökçeli, 82 yaşında
- c. Lise
- d. Çiftçi

6. a. Adem Çelik
b. Yalvaç- Yukarıkaşıkara, 61 yaşında
c. Lise
d. Emekli

7. a. Keziban Çelik
b. Yalvaç- Yukarıkaşıkara, 59 yaşında
c. İlkokul
d. Ev hanımı

8. a. Menekşe Çelik
b. Yalvaç- Yukarıkaşıkara, 72 yaşında
c. Okuma yazma yok
d. Çiftçi

9. a. Selvinaz Çelik
b. Yalvaç- Yukarıkaşıkara, 82 yaşında
c. Okuma yazma yok
d. Çiftçi

10. a. Hüseyin Çevik
b. Büyükgökçeli, 76 yaşında
c. Lise
d. Çiftçi

11. a. Gülser Dal
b. Yılanlı Köyü, 60 yaşında
c. İlkokul mezunu
d. Çiftçi

12. a. Mustafa Daldal
b. Eğirdir Adalı, 64 yaşında
c. Lise mezunu
d. Balıkçı

13. a. Gülsüm Deveci
b. Yalvaç Merkez, 59 yaşında
c. Okuma yazma yok
d. Ev hanımı

14. a. Şengül Diktaş
b. Eğirdir, 68 yaşında
c. İlkokul
d. Ev hanımı

15. a. Havva Dinç
b. Yalvaç, 55 yaşında
c. İlkokul
d. Fırıncı

16. a. Saniye Gürbüz
b. Yalvaç- Yukarıkaşıkara- 68 yaşında
c. Okuma yazma yok
d. Ev Hanımı

17. a. Erol Kapılı
b. Isparta Merkez, 67 yaşında
c. İlkokul mezunu
d. Emekli taksici

18. a. Fatma Karaca
b. Dere Mahallesi, 60 yaşında
c. İlkokul mezunu
d. Ev hanımı

19. a. Süleyman Karaca
b. Ağlasun köyü, 62 yaşında
c. Lise mezunu
d. Çiftçi

20. a. Ayşe Karadayı

b. Aksu, 65 yaşında

c. İlkokul mezunu

d. Ev hanımı

21. a. Mehmet Karadayı

b. Aksu (Karakoyunlu), 69 yaşında

c. Lise mezunu

d. Esnaf

22. a. Meral Kayacan

b. Yılanlı köyü, 69 yaşında

c. İlkokul mezunu

d. Ev hanımı

23. a. Ayşe Kurt

b. Küçükgökçeli, 82 yaşında

c. İlkokul

d. Çiftçi

24. a. Osman Kurt

b. Küçükgökçeli, 82 yaşına

c. Lise

d. Çiftçi

25.a. Mesut Önder

b. Yalvaç- Mısırlı köyü, 33 yaşında

c. Lise mezunu

d. Çiftçi

26. a. Hacer Sarı

b. Yalvaç- Kırkbaş, 91 yaşında

c. Okuma yazma yok

d. Ev hanımı

27. a. Cemile Savcı

b. Isparta merkez, 56 yaşında

c. İlkokul mezunu

d. Ev hanımı

28. a. Alime Sekanlı

b. Keçiborlu, 76 yaşında

c. İlkokul mezunu

d. Çiftçi

29. a. Hüseyin Sekanlı

b. Keçiborlu, 76 yaşında

c. Ortaokul mezunu

d. Çiftçi

30. a. Ramazan Sekanlı

b. Keçiborlu, 40 yaşında

c. Lise mezunu

d. Çiftçi

31. a. İsmail Şahin

b. Büyükgökçeli, 82 yaşında

c. Lise mezunu

d. Çiftçi

32. a. Alime Uslu

b. Yalvaç- Yukarıkaşıkara, 77 yaşında

c. Okuma yazma yok

d. Ev hanımı

33. a. Fatime Yılmaz

b. Yalvaç, 31 yaşında

c. Üniversite mezunu

d. Matematik öğretmeni

34. a. Necdet Yılmaz

b. Yalvaç, 60 yaşında

c. Lise mezunu

d. Emekli matbaacı

35. a. Selahattin Yurtkuran

b. Harmanören Köyü, 81 yaşında

c. Lise mezunu

d.Çiftçi

KAYNAKÇA

- Akgür, A.N. (2010). “*Takvim*”. TDV İslâm Ansiklopedisi. Test Yayını, İstanbul, 39, 487-490.
- Akkaş, T. (1941). “Köylü Şiiri”. *Ün Dergisi*, 7 (84- 85- 86) : 1881.
- Aksu, B. (2018). “Sekizinci Yüzyıldan Günümüze Takvimlerimiz”. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, 2.Cilt: 382-413).
- Alpaslan, İ. (1985). “Kara Çarşamba veya Çile Çıkarma”. *Türk Folkloru*, 7(73-84):16.
- Aras, M.S. (1985). “Erzurum Dolaylarında Zirai Folklor” *Türk Folkloru*, 6(67):3.
- Coşkun, M. (2009). “*Seyahatname*”. TDV İslâm Ansiklopedisi, 37: 13-16.
- Çağatay, N. (1978). “Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22:107-108.
- Çekal, N. Ve Aslan, B. (2017). “Gastronomik Bir Değer Olarak Tarhana ve Coğrafi İşaretlemede Tarhananın Yeri ve Önemi”. *Genel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2):127.
- Demirci, D. (2018). *Isparta Evleri*. Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dilmen, H. (1935). “Gülcülük”. *Ün Dergisi*, 1(10-11-12): 163-165.
- Erdem, S. (1991). “*Av*”. TDV İslâm Ansiklopedisi, 4: 100-101.
- Erdem, S. (1992). “*Bayram*”. TDV İslâm Ansiklopedisi, 5: 263-265.
- Erginer, G. (1969-1970). *Uşak Takvimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Etnoloji Kürsüsü, Ankara.
- Erginer, G. (1984). *Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ezen, S. (1944). “Poyraz’ın Oğlu Nasıl Evlendirildi?”. *Ün Dergisi*, 10: 1657- 1658.
- Güven, Ö. ve Hergüner, G. (1999). “Türk Kültüründe Avcılığın Temel Dayanakları”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(5): 32-49.
- Hamarat, Z. (2012). “Cemre Düşmesiyle İlgili İnanç ve Uygulamalar”. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2:165-200.
- Hamilton, W. J. (2013). *Küçük Asya*. Midas Kitap, Ankara.
- Karabulut, H. (1985). “1985 Kış Destanı”. *Türk Folkloru* 6(71):5.
- Kaygılı, R. (2001). *Isparta*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.

- Koç, M. (ty). *Tarihi Coğrafyası Ekonomisi Halk Bilgisi ve Bütün yönleriyle Isparta*. Türk Köyü Yayınları, Isparta.
- Kuzucular, E. (1973). “Koç Katımı”. *Sivas Folkloru*, 1(7):16-17.
- Ocak, A.Y. (2019). *İslâm- Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Orhan, D., Ergun, F. ve Orhan, N. (2011). “Anadolu Medeniyetlerinde Asma”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30(50): 69-80.
- Oyman, N. R. ve Akdağ, K. (2013). “Isparta Yöresindeki Bazı Yörüklerle Ait Düz Dokuma Örnekleri”. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 6(12): 231- 236.
- Rıfkı, F. (1934). “Bizim Akdeniz”. *Ün Dergisi*, 1(2): 18-19.
- Sümer, F. (2013). “Yörükler”. TDV İslâm Ansiklopedisi, 43: 570-573.
- Şentürk, A. (1972). “Malatya’da Koç Koyurma (Koç Katımı)”. *Türk Folkloru Araştırma Dergisi*, 14(280):6470.
- Şimşek, O. (1998). “İğdır’da Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi”. *Türk Coğrafya Dergisi*, 33: 129-135.
- Tancî, B. (2018). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*. (A.S. Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tekin, T. (2010). *Orhon Yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Turan, O. (2004). *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*. Ötüken, İstanbul.
- Yazıcı, H. (2009). “Seyahatname”. TDV İslâm Ansiklopedisi, 37:9-11.

EKLER

Ek 1. Tavşan avı sonrasında kaynak şahsın sevinci

Ek 2. Yapağı zamanı sonrasında elde edilen iplerle dokunan kilimler

Ek 3. Keçiborlu ilçesinde derleme çalışmasına eşlik eden kaynak şahıslar

Ek 4. “Ayn Çatırı”ndan sonra bahçesinde çalışan çiftçiler

Ek 5. Eğirdir’de Balıkçı Mustafa Daldal ile sohbet sonrası

Ek 6. Büyükgökçeli köyünde kaynak şahısla sohbet sonrası

Ek 7. Harmanören Kiraathanesi'nde kaynak şahıslarımızla sohbet esnası

Ek 8. Gedikli köyünde çalışmamıza katkı sağlayan Rifat Amca

Ek 9. Büyükgökçeli köyünde bir sohbet sonrası

Ek 10. Büyükgökçeli köyünde hayvanlarına yem vermeye giden İsmail Amca

Ek 11. Küçükgökçeli köyünde çalışmamıza katkısı olan kaynak şahıslarımız

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Derya DİKTAŞ
Doğum Yeri - Tarihi	Isparta- 06.08.1990
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Karatay Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Antalya, 2014.
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Isparta Özel Öbek Boğaziçi Koleji
E-Posta	celik_derya07@hotmail.com